

**ПРОГРАМ РАЗВОЈА ТУРИЗМА
ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА СА
АКЦИОНИМ ПЛАНОМ 2026-2028**

Бабушница, март, 2026.

Програм развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026-2028 израдила је Агенција за консалтинг и менаџмент „Саветник у туризму“ из Београда уз помоћ Радне групе формиране од стране Туристичке организације општине Бабушница у саставу:

1. Милан Станковић, ТОО Бабушница
2. Игор Костић, ТОО Бабушница
3. Боривоје Костов, представник удружења „Поглед са југа“.

САДРЖАЈ

СКРАЋЕНИЦЕ	4
УВОД.....	5
1. МЕТОДОЛОГИЈА	7
2. ПЛАНСКИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА.....	9
2.1. Институционални оквир	9
2.1. Регулаторни оквир	10
3. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ И АНАЛИЗА РЕСУРСНЕ ОСНОВЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА	
3.1. Географске, демографске и климатске карактеристике	13
3.2. Природно наслеђе.....	16
3.3. Културно - историјско наслеђе.....	24
3.4. Саобраћајна и комунална инфраструктура	33
3.5. Степен привредног развоја.....	35
4. АНАЛИЗА СТАЊА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦЕ КАО МИКРО ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ.....	38
4.1. Кључни показатељи туристичког промета на територији општине Бабушница	38
4.2. Анализа понуде туристичко – угоститељских објеката за смештај	39
5. SWOT АНАЛИЗА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА.....	41
6. ДЕФИНИСАЊЕ И АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА И ТУРИСТИЧКИХ ТРЖИШТА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА.....	47
6.1. Приоритетне активности на развоју туристичких производа.....	47
6.2. Манифестације.....	49
6.3. Рурални туризам	53
6.4. Специјални интереси.....	54
6.5. Културни туризам.....	57
6.6. Здравствени и бањски туризам	58
7. ВИЗИЈА, МИСИЈА И РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА	60
7.1. Стратешки и оперативни циљеви развоја туризма	61
8. РАЗВОЈНИ МОДЕЛ И ПРОЈЕКЦИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ТУРИЗМА	63
9. ПЛАН КОНКУРЕНТНОСТИ СА ПРЕДЛОГОМ КЉУЧНИХ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА	64
9.1. Кључни инвестициони пројекти на територији општине Бабушница.....	65
10. МОДЕЛ УПРАВЉАЊА.....	67
ЗАКЉУЧАК	70
АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА 2026-2028. ГОДИНЕ	72
ПОПИС СЛИКА И ТАБЕЛА	84
КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА	85
СПИСАК УЧЕСНИКА СА РАДИОНИЦЕ.....	88
ОБЈАВЉИВАЊЕ И СТУПАЊЕ НА СНАГУ.....	89

СКРАЋЕНИЦЕ

- АПР - Агенција за привредне регистре
ЕУ - Европска унија
ГОП - Географска ознака порекла
ГИС – Географски информациони систем
GSTC - Глобални савет за одрживи туризам (Global Sustainable Tourism Council)
ЈКП – Јавно комунално предузеће
ЈЛС – Јединица локалне самоуправе
ЈП – Јавно предузеће
ЛТО – Локална туристичка организација
МТО – Министарство туризма и омладине
НВО – Невладина(е) организација(е)
ОГП - Ознака географског порекла
РЗС – Републички завод за статистику
РС – Република Србија
СРП – Специјални резерват природе
СТД – Сеоско туристичко домаћинство
SDG – УН Циљеви одрживог развоја (Sustainable Development Goals)
ТОО – Туристичка организација општине
ТОС – Туристичка организација Србије
ИКТ – Информационо комуникационе технологије
УГ – Удружење грађана
УН – Уједињене нације
UN Tourism – Светска туристичка организација

УВОД

Општина Бабушница је према Закону о туризму Републике Србије („Службени гласник РС”, број 17/2019), Члан 12 и препорукама ресорног министарства туризма Републике Србије, као и према локалним планским и стратешким документима још 2022. године израдила свој први Програм развоја туризма са акционим планом до 2025. године. Имајући у виду да поменути Програм развоја туризма убрзо истиче, по Одлуци скупштине општине Бабушница број 001492808 2025 04007 001 000 020 271 од 31.03.2025. године одлучено је да се изради Програм развоја туризма са акционим планом 2026-2028. године, који ће одредити даљи стратешки правац развоја одрживог туризма. Нови Програм развоја туризма општине Бабушница заснован је на Стратегији развоја туризма Републике Србије 2016-2025 године („Службени гласник РС”, број 98/2016), и на другим стратешким документима на националном и локалном нивоу.

На бази стратешких циљева и смерница из Програма развоја туризма општине Бабушница 2022-2025 до данас, постављена је основа материјалне базе у туризму и направљен значајан напредак. Анализом акционог плана овог програма развоја на интерактивној радионици одржаној у јуну 2025. године у Бабушници, закључено је да је 2/3 предвиђених активности реализовано или је њихова реализација при крају. Констатовано је да почетком 2022. године није било регистрованих смештајних објеката, а да је до половине 2025. године, евидентирано 28 смештајних објеката са 49 смештајних јединица у којима су 102 индивидуална лежаја и да је регистрована и једна камп парцела. До 2022. године није забележен туристички промет, док је у првих шест месеци 2025. године евидентирано 77 долазака и 224 ноћења туриста. Локално становништво је највише захваљујући раду локалне самоуправе, локалне туристичке организације и разноврсним едукацијама, обукама и радионицама препознало значај туризма као прилику за одрживи економски развој што је довело до покретања руралног туризма, иновирања садржаја манифестација, заштите географског порекла вурде, најпознатијег производа лужничког краја, чиме је повећана тржишна конкурентност у односу на друге општине у окружењу и шире. Општина и Туристичка организација Бабушница су у претходне три године добили више значајних признања за свој рад у туризму.

Стратешки развој у Програму развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026-2028 године заснован је на Циљевима одрживог развоја УН (Sustainable Tourism Goals-SDG). У складу са тим, осмишљене су и предложене активности како би се креирала атрактивна туристичка понуда заснована на природном и културном (материјалном и нематеријалном) наслеђу у циљу креирања посебних искустава и доживљаја потенцијалних туриста и посетилаца.

По прикупљеним понудама на јавној набавци за израду Програма развоја туризма од стране Туристичке организације општине Бабушница, израда овог стратешког документа поверена је Агенцији за консалтинг и менаџмент „Саветник у туризму“ из Београда. Ова Агенција је у сарадњи са специјализованим стручњацима, применила методологију за израду овог документа усаглашену са стратешким документима развоја секторских политика у туризму на националном и европском нивоу, према Правилнику о садржини и начину израде програма развоја туризма („Сл. гласник РС“, број 86/2020).

Стратегија развоја туризма Републике Србије 2016-2025 сврстала је општину Бабушницу у ширу дестинацију „Стара планина“ која обухвата просторни оквир Пирота, Књажевца и Димитровграда. Као кључне вредности (атрактивности), препознати су: Културно наслеђе, Природна богатства, Стара планина и Мали градови. С обзиром да у складу са стратегијом Бабушница припада малим градовима, наведеним документом планиран је развој туристичких производа: Рурални туризам, Манифестације, Туризам специјалних интереса и Културни туризам.

1. МЕТОДОЛОГИЈА

При изради Програма развоја туризма општине Бабушница 2026 – 2028 коришћен је метод партиципативног приступа свих заинтересованих страна на нивоу локалне заједнице. То је подразумевало сарадњу консултантског тима, као даваоца услуга, са члановима радне групе са локалног нивоа, општинским институцијама, сектором туризма, угоститељства, културе, спорта, предузетништва и пољопривредним газдинствима. Сви наведени актери допринели су креирању овог документа, што указује на њихову спремност да учествују и у његовој реализацији.

Основни кораци при изради овог стратешког документа били су:

- избор консултантске агенције за израду овог документа
- формирање радне групе на локалном нивоу
- одржавање интерактивне радионице са заинтересованим странама како би се сагледало стање у туризму и степен реализованих активности према стратешким циљевима развоја туризма приказаним у Акционом плану Програма развоја туризма општине Бабушница 2022-2025. године
- теренски обиласци и упознавање са туристичким потенцијалима и атракцијама
- идентификовање и анализа примарних и секундарних туристичких производа по којима ће општина Бабушница као микро туристичка дестинација бити препознатљивија на тржишту
- израду акционог плана активности и предлога за њихову реализацију (имплементацију и мониторинг), уз евалуацију и мерење остварених годишњих циљева и са њима усклађених активности из Акционог плана, као и њихову усклађеност са Циљевима одрживог развоја УН 2030 (SDG).

При спровођењу методологије примењено је више метода и техника истраживања заснованих првенствено на статистичким методама обраде података, као што су:

- анкете (затворени упитници за мерење ставова уз помоћ Ликертове скале код оцењивања тренутног стања и будућег развоја туристичких производа и канала дистрибуције, према одређеним групама испитаника)
- полуструктурирани интервјуи са заинтересованим странама на локалном нивоу

- кабинетско истраживање („desk research“) стратешких и других докумената општине Бабушница, као и научних и стручних радова доступних јавности
- теренска истраживања („field research“), која су подразумевала упознавање са природним и културним ресурсима, угоститељском и смештајном понудом у циљу процене тренутног стања и потенцијала за развој туризма
- обрада истраживачких упитника у циљу испитивања туристичке понуде и тражње, диференцирања кључних туристичких производа и комплементарних садржаја ради унапређења квалитета туристичке понуде
- пројекција даљег раста туризма на бази временских серија о броју долазака и ноћења туриста, као и броја посетилаца на манифестацијама на простору општине Бабушница.

Методологија израде Програма развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026-2028. године, усклађена је са локалним, националним и европским стратешким документима и усмерена ка јачању сарадње међу заинтересованим странама, охрабривању развоја предузетништва и одрживог развоја целе општине.

2. ПЛАНСКИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА

Плански основ за израду Програма развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026-2028, приказан је у оквиру институционалног и регулаторног оквира, у наставку текста овог поглавља.

2.1. Институционални оквир

Институционални оквир обухвата надлежности државних органа и институција јавног сектора од значаја за развој туризма општине Бабушница.

Министарство туризма и омладине (МТО)¹ у оквиру Сектора за туризам, између осталог, обавља послове који се односе на: спровођење Закона о туризму („Сл. гласник РС“, бр. 17/2019, члан 33.) и Закона о угоститељству („Службени гласник РС“, бр. 17/2019) и Стратегије развоја туризма РС („Сл. гласник РС“, бр. 98/2016); праћење и анализу системских решења; правну регулативу и мере економске политике; пословање туристичке привреде; предлагање мера у циљу развоја туризма и остале послове приказане на званичној интернет страници МТО. На предлог Сектора за туризам ресорног министарства, Влада је усвојила Стратегију развоја туризма РС 2016-2025. године, Закон о туризму и Закон о угоститељству које прате правилници, уредбе и остала легислатива из области туризма на националном и локалном нивоу. Сектор туристичке инспекције МТО делује превентивно и обавља инспекцијски надзор над применом закона и прописа у области туризма и угоститељства.

Туристичка организација Србије (ТОС) према Закону о туризму обавља послове промоције туризма, као и остале маркетиншке активности, координира активности туристичких организација, привредних и других субјеката у туризму на територији РС.

Туристичка организација општине (ТОО) Бабушница се између осталог, бави праћењем развоја и промоцијом туризма и средствима јавног информисања популаризује и афирмише развој туризма Бабушнице.²

¹ <https://mto.gov.rs/tekst/308/sektor-za-turizam.php>, приступљено: 20.07.2025.

² Статут туристичке организације општине Бабушница, <https://www.tobabusnica.com/docs/tobabusnica/Statut%20TO%20Babusnica.pdf>, приступљено: 21.07.2025.

Регионална развоја агенција (РРА) ЈУГ³ основана је 2009. године. Један од њених оснивача је и општина Бабушница. Мисија агенције је унапређивање стандарда и квалитета живота свих грађана Нишавског, Пиротског и Топличког округа, кроз стимулисање здравог пословног окружења и стварања нових радних места у циљу побољшања квалитета живота у региону. Један од циљева агенције је лидерство у процесу стратешког планирања и развоја региона, уз олакшавање партнерства и сарадње међу представницима из јавног, приватног и цивилног сектора. Улога агенције као водеће снаге у развоју и управљању регионалним пројектима који подстичу социо-економски развој региона, тиче се и спровођења предложених активности и стратешких циљева из овог документа.

Регионална привредна комора (РПК) Ниш:⁴ проучава, прати и подстиче развој привреде и предузетништва. РПК организује јавне расправе о предлозима закона и прописа, усаглашава ставове о предлозима закона и других привредних прописа, даје мишљења на предлоге одлука органа ЈЛС, којим се уводе додатна финансијска оптерећења за привреду, прати реализацију иницијатива и извештава привреднике, усклађује међусобне интересе, сарадњу и повезивање привредника, учествује у раду органа ЈЛС на пословима привреде, дефинисању, реализовању и подршци развојних пројеката, у привлачењу инвеститора, организовању привредних скупова и манифестација, припрема пројектне апликације и реализује пројекте ЕУ, међународних организација, фондова, страних и домаћих институција и организација, обавља послове јавних овлашћења и издаје потврде и уверења, анализира потребе привреде, пружа информације, услуге и стручну пословну помоћ, организује едукацију, стара се о унапређењу рада постојећих и оснивању нових општих удружења предузетника итд.

2.1. Регулаторни оквир

Програм развоја туризма се на националном нивоу усаглашава са Стратегијом развоја туризма РС 2016-2025 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2016), Законом о туризму („Службени гласник РС“, бр.17/2019), Законом о угоститељству („Службени гласник РС“, бр. 17/2019), Законом о планском систему РС („Службени гласник РС“, бр. 30/18), Уредбом

³ [Misija i ciljevi | Regionalna razvojna agencija JUG](#), приступљено: 18.07.20205.

⁴ <https://nis.pks.rs/strana/rpk-nis-o-nama>, приступљено: 23.07.2025.

о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржаја појединачних докумената јавних политика („Службени гласник РС”, бр. 8/2019) и Уредбом о методологији за израду средњорочних планова („Службени гласник РС”, бр. 8/2019) и Правилником о садржини и начину израде програма развоја туризма („Сл. гласник РС“, број 86/2020). Програм се на локалном нивоу усаглашава са кровним документима општине Бабушница, а првенствено са Планом развоја општине Бабушница 2022-2029.

Стратегија развоја туризма РС 2016-2025 сврстала је Бабушницу у ширу дестинацију „Стара планина“ која обухвата просторни оквир Пирота, Књажевца и Димитровграда. Као кључне вредности (атрактивности), препознати су: Културно наслеђе, Природна богатства, Стара планина и Мали градови. Бабушница управо припада малим градовима. У складу са предложеним туристичким производима националне стратегије, општина Бабушница треба да развија следеће кључне туристичке производе: Рурални туризам, Манифестације, Туризам специјалних интересовања у културни туризам.

Стратегијски маркетинг план РС⁵ до 2025. године наводи да Стара планина (на скали од 1 до 5), припада средње развијеним дестинацијама са оценом 3, за Процену развоја туристичких производа, Туристичку инфраструктуру, Промоцију и маркетинг активности и Јасно дефинисан бренд, док су Смештајни капацитети оцењени са 2.

Просторни план општине (ППО) Бабушница 2010 – 2025 је после пољопривреде дефинисао туризам као други приоритет правца развоја. Један од општих циљева ППО предвиђа осавремењивање идентитета бањског места - Звоначке бање и одрживо коришћење лековитог фактора као услова за проглашење бање. Међу посебним циљевима препознат је развој туризма кроз природне и створене услове, уз већи степен искоришћености капацитета, повећање капацитета према инвеститорској снази и потребама тржишта, проглашење Звоначке бање за бању и развој руралног туризма. За туризам су примарни центар општине Бабушница ка коме гравитирају насеља: Горчинце, Драгинац, Извор, Калуђерово, Камбелевац и Сурачево, као и центри заједница насеља. Концепција развоја туризма на подручју ППО заснована је на оцени идентификованих туристичких потенцијала и могућем коришћењу простора, а подразумева развој: лечилишног и здравствено - рекреативног туризма у Звоначкој бањи и насељу Звонце, где би се изградиле

⁵ <https://mtt.gov.rs/download/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf>, приступљено 22. 07. 2025. стр.36.

смештајни капацитети; целодневних и полудневних излета (пешачких, излетничких, планинарских и ловачких тура); ловног, манифестационог, сеоског и руралног туризма. Куће амбијенталног стила са традиционалном кухињом домаћих производа се виде као основа за развој сеоског туризма у смислу смештаја и понуде здраве хране. ППО Бабушница предвидео је развој одрживог туризма уз очување заштићених природних вредности и целокупне животне средине.

План развоја општине Бабушница за период од 2022. до 2029. године⁶ наводи да постоје повољни услови за развој различитих видова туризма (бањског, излетничког, здравствено-рекреативног, ловног, спортско-риболовног, манифестационог, сеоског и руралног туризма), с обзиром на природне потенцијале којима се располаже.

У плану се као најзначајнији природни и културни потенцијали и потенцијалне туристичке атракције на простору општине Бабушница и у њеном непосредном окружењу препознају: Звоначка бања, чија су лековита својства термалне воде позната још из римског доба; Специјални резервати природе „Јерма“, „Венерина падина“ и „Сува планина“; Руј, Влашка и Гребен планина са бројним могућностима искоришћења у сврхе туризма; „Шанац“, изузетно очувано војно утврђење из XIX века; Археолошка налазишта која сведоче о давно прошлим временима; Манастири Поганово и Суково; пећина Ветрена дупка и јама Безданка; Ветренско (Звоначко) језеро; кањон Цедилка; Стари камени мост; Остаци пруге уског колосека Ракита – Бело поље; Вредно нематеријално културно наслеђе и др.

Спровођење мера из Просторног плана развоја, базира се на блиској сарадњи општине Бабушница са градом Пиротом и општином Димитровград, те сарадњом са Републиком Бугарском.

⁶ https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Plan_razvoja_OB_2022_do_2029.pdf, приступљено 23. 07. 2025.

3. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ И АНАЛИЗА РЕСУРСНЕ ОСНОВЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА

3.1. Географске, демографске и климатске карактеристике

Општина Бабушница (некадашња Лужница), лежи у Пиротском округу на Југоистоку Србије на површини од 529 km², од 43.03 степена северне географске ширине до 22.25 источне географске дужине. Територија општине граничи се са градом Пирот, општинама Бела Паланка, Димитровград, Црна Трава, Власотинце и Гацин Хан и Републиком Бугарском у дужини од 16 km. Простор општине заузима Лужничку (Бабушничку) котлину на надморској висини од 470 до 520 m., део Звоначког краја (Дерекул) и Горње Заплање који чине око 80% брдско-планинског дела Карпатско - балканског система. Од морфолошких целина поред котлина истичу се ниске и средње планине са највишим врхом Руј (1.706 m.n.v.), и најнижом тачком од 338 m.n.v у кориту реке Лужнице у селу Мезграја. Река Лужница гради Лужничку котлину од 470 до 520 m.n.v. коју окружују Сува планина (1.810 m.n.v.), на западу, громадна планина Руј на југу и Влашка планина на североистоку са врхом Големи стол (тзв. Столски камен). Сува планина се пружа од села Љуберађа ка северозападу са Големим врхом (1.535 m), највишом тачком на простору бабушничке општине.⁷

Слика број 1. Положај Бабушнице у пиротском округу

Извор: <https://www.plusonline.rs/svi-nasi-nacelnici-okruga>

⁷ <https://www.babusnica.rs/index.php/o-babusnici/prirodne-odlike>, приступљено 20. 07. 2025.

У саставу општине Бабушница су: градско насеље Бабушница и 52 села и насеља између Старе, Суве и Влашке планине, Руја и Големог Стола: Александровац, Бердуј, Берин Извор, Богдановац, Братишевац, Брестов Дол, Вава, Валниш, Велико Боњинце, Војници, Врело, Вучи Дел, Горње Крњино, Горњи Стрижевац, Горчинци, Грнчар, Дол, Доње Крњино, Доњи Стрижевац, Драгинац, Дучевац, Завидинце, Звонце, Извор, Јасенов Дел, Калуђерово, Камбелевци, Кијевац, Лесковица, Линово, Љуберађа, Мало Боњинце, Масуровци, Мезграја, Модра Стена, Нашушковица, Остатовица, Пресека, Проваљеник, Радињинце, Радошевац, Радосин, Ракита, Раков Дол, Раљин, Ресник, Стол, Стрелац, Студена, Сурачево, Црвена Јабука и Штрбовац. Градско насеље Бабушница на 485 m.n.v. је административни, културни, образовни, индустријски и туристички центар општине.

Мреже насеља Бабушнице са становишта функционалне категоризације има три нивоа центара: примарни центар општине Бабушница; центри заједнице насеља Љуберађа са оријентацијом на водопривреду и Звонце са оријентацијом на развој туризма. Трећи ниво су насеља са ограниченим функцијама централитета: Велико Боњинце, Доњи Стрижевац, Стол и Стрелац, те примарно сеоска и остала насеља на територији општине.⁸

Слика број. 2 Центар насеља Бабушница

Извор: <https://www.facebook.com/www.opstinababusnica.rs>

Лужница је након Берлинског конгреса 1878. године имала више становника него данас. Средином 2023. године, процењен број становника општине Бабушница износио је

⁸ <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grad-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено 27. 07. 2025.

8.939, уз густину насељености од 17 становника по km² и просечну старост становништва од око 50 година. Просечан број чланова домаћинства у 2022. години био је 2,1.⁹ Према последњем попису становништва, већину становника чине Срби. Остали су Бугари, Југословени, Румуни, Муслимани, Роми, Македонци, неизјашњени и остали. Изражена емиграција младих и сеоско старачко становништво довели су до депопулације и деаграризације лужничког краја. Веома је изражена и територијална неравномерност размештаја становништва. Тако у урбаном насељу Бабушница живи преко 42%, а у остала 52 насеља (98% насеља на територији општине), 58% укупног становништва. Једино се у општинском центру Бабушница, Доњи Стрижевац и Драгинац може очекивати пораст броја становника. Ако се настави негативан тренд кретања становништва, могло би доћи до потпуног демографског пражњења 15-так сеоских насеља на простору општине.

Пројекција броја становника до 2041. године (средња варијанта са миграцијама), указује на то да ће се становништво на подручју општине у односу на попис 2011. године преполовити.¹⁰ Стога је императив побољшати неповољну старосну и образовну структуру становништва и негативну стопу миграција село-град. За то је потребно створити услове и мотивисати локално становништво да се бави производњом здраве органске и друге хране (сир, мед, лужничко сирће, лековито и зачинско биље...), занатством, малом привредом, туризмом, угоститељством и другим претежно услужним делатностима.

Климатске прилике условљене су географским положајем Лужничке котлине у југоисточном планинском делу Србије и централном делу Балканског полуострва. Преовлађује умерено континентална клима са варијететом планинске климе под утицајем Азорског антициклона и циклонских активности са Атлантика, Средоземног и Егејског мора и мањим делом Сибира и Афричког континента. Нижи делови котлине са брежуљасто-брдовитим теренима и нижи делови долина, имају умерено континенталну климу са јасно израженим годишњим добима. Виши делови Суве планине имају субпланинску климу са дугим и хладним зимама, краћим и свежим летима и врло кратким прелазним добима. На висинама од 600 до 1.000 m у долини реке Јерме и на Сувој планини преовладава планинска клима. Средња годишња температура ваздуха је 11°C уз просечну релативну влажност

⁹ Процене становништва, РЗС и Попис становништва, домаћинстава и станова, РЗС

http://devinfo.stat.gov.rs/serbiaprofilelauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Babusnica_EURSRB002002006002.pdf

¹⁰ https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Plan_razvoja_OB_2022_do_2029.pdf
приступљено 22. 07. 2025. стр. 18

ваздуха од око 74%. Инсолација (осунчаност/сунчева радијација), траје око 2.100 сати годишње. Јесен је топлија од пролећа па је вегетациони период продужен што омогућава гајење воћа, винове лозе, житарица и сл. Просечна облачност се креће око 6/10. Годишње се у просеку излучи око 607 mm падавина. Највише током маја, јуна, октобра и новембра а најмање у августу, септембру, јануару и фебруару. Дебљина и трајање снежног покривача варирају али се снег у просеку задржава од 40 до 64 дана годишње.

Подручје Лужнице заштићено је од хладних ваздушних маса и олујних ветрова. Најчешће дувају западни, а ређе северни и југозападни ветрови. Кошава се јавља из североисточних квадраната. Током лета дувају југозападни и западни ветрови доносећи освежење и кишу.

У погледу лековитих фактора, климатолошки елементи и чист ваздух развојни су потенцијал овог краја од посебног значаја за садржаје и активности на отвореном у области руралног, сеоског и агротуризма, еко туризма и туризма специјалних интереса.¹¹

3.2. Природно наслеђе

Природни потенцијал општине Бабушница чине шуме, здрава изворска вода, одређени типови тла и лежишта енергетских, металичних и неметаличних минералних сировина, који су за сада недовољно искоришћени.

У бабушничком крају преовлађује крашки рељеф и неповољна географска конфигурација. Лужничка котлина има најгушћу хидрографску мрежу међу котлинама источне Србије. Међутим, због свог геолошког састава и рељефа изузетно је сиромашна водом. Водно земљиште обухвата тек око 1% територије општине а већих система за наводњавање нема. Површинску хидрографску мрежу чине мањи водотокови који Лужницом и Тегошницом отичу ка Власини и Јужној Морави, а Јермом ка Нишави и Јужној Морави. У крашком рељефу доминирају вртаче и крашке долине са морфолошким елементима Лужничком котлином и ободним планинским пределима. Од крашких врела највећу издашност има врело Љуберађе са око 3000 л/с.

11

https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Prekogranicna_kultura/Studija_unapredjenja_turistickih_potencijala_u_OB_i_prekogranicom_podrucju.pdf, приступљено 29. 07. 2025.

За развој туризма најзначајније је крашко термално врело, односно, лековите хипотермалне воде Звоначке бање на 670 m.n.v. Укупна површина овог термо-минералног врела износи 1,73 ha, уз температуру воде од 28°C на изворишту. Лековити фактор, основ је развоја здравственог и рекреативног туризма целог лужничког краја. Звоначка бања је позната још од времена Римљана. По одласку Турака служила је локалном становништву до 30-их година XX века када су поред купатила изграђене породичне виле. Хотел „Мир“, отворен 1987. године је потпуно девастиран. Вода Звоначке бање потпомаже лечење: нервних менаџерских и болести локомоторног апарата, повишеног крвног притиска, упалних промена на очима и климактеричних тегоба.

Мештани села Звонце покренули су иницијативу да се некадашња општина Звонци припоји општини Димитровград али за расписивање референдума нису испуњени законски услови. Независно од тога, реконструкција Звоначке бање је апсолутни приоритет и то не само због развоја туризма већ због свеукупног економског напретка целог Пиротског округа, а посебно Бабушнице. Правна регулатива иначе предвиђа проглашење Звоначке бање за бању, али то није могуће пре реконструкције бањског комплекса. У оквиру економско финансијских мера очекује се усмеравање инвестиција државе и локалних заједница уз учешће корисника одређених видова туристичке понуде, привредника, правних и приватних лица у уређењу и опремању овог простора, на основу одговарајућих накнада за коришћење. Јасно је да општина Бабушница не може самостално да обнови бањски комплекс већ се то мора остварити организованим деловањем државе Србије, у сарадњи са градом Пиротом и општином Димитровград. Притом се мора имати у виду да одрживо коришћење ресурса лековитог фактора, захтева поштовање еколошког прага и експлоатационог еколошког оптимума балнеолошких потенцијала, чистог ваздуха Звоначке бање и Суве планине.

У оближњим долинама Јерме и Звоначке реке и на Ветренском (Звоначком) језеру испод Асеновог калеа је више природних и антропогених туристичких мотива.

Значајан природни ресурс чини 29.533 ha пољопривредног земљишта, што је 55,80% територије општине Бабушница. У приватном поседу је око 85% укупног пољопривредног земљишта. Коришћено пољопривредно земљиште заузима 8.558 ha, од којих су ливаде и пашњаци (5.334 ha), оранице и баште (2.656 ha), воћњаци (500 ha), виногради (4 ha) и окућнице (62 ha). Међутим, на овом брдско-планинском подручју, бонитетне вредности земљишта су нижег квалитета. Одређене површине пољопривредног земљишта, нарочито

после крчења шума захваћене су ерозијама. У депопулисаним подручјима, пољопривредна земљишта су запуштена и ван своје основне функције.

Под шумама је у 2023. години било 27.810 ha.¹² Најзаступљеније су изданичке шуме букве (87%), а ту су и црни бор, цер, смрча, китњак и др.

На територији општине Бабушница активна су два ловачка удружења: „Лужница“ у ловишту „Јерма“, укупне површине 38.343 ha, са ловном површином од 33.000 ha и „Руј Звонце“, у ловишту „Руј“, укупне површине 14.532 ha, са ловном површином од 12.279 ha. Ловишта нису ограђена и немају организована узгајалишта. Ловцима је на располагању око 20.000 ha шума и шикара. Од дивљих животиња срећу се: срна, дивља свиња, шакал, лисица, вук, зец, фазан, пољска јаребица, јаребица камењарка.¹³ У плану је досељавање јелена.

За туризам су врло перспективна три Специјална резервата природе (СПП), и то:¹⁴

1. „Венерина падина” (Уредба о заштити Специјалног резервата природе „Венерина падина”, „Службени гласник РС”, број 4/05), на југоисточној падини Титеве главе (Звоначка Бања), на 1.051 m.n.v, површине 0,27 ha. Као једино станиште биљне врсте папрати „венерина влас“ (*Adiantum capillus veneris* L.), на територији Републике Србије, сврстано је у I категорију заштите као природно добро од изузетног значаја.

Слика број 3. Венерина влас („девојачка коса“)

Извор: <https://lepotesrbije.alo.rs>

¹² Статистика шумарства, РЗС

http://devinfo.stat.gov.rs/serbiaprofilelauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Babusnica_EURSRB002002006002.pdf

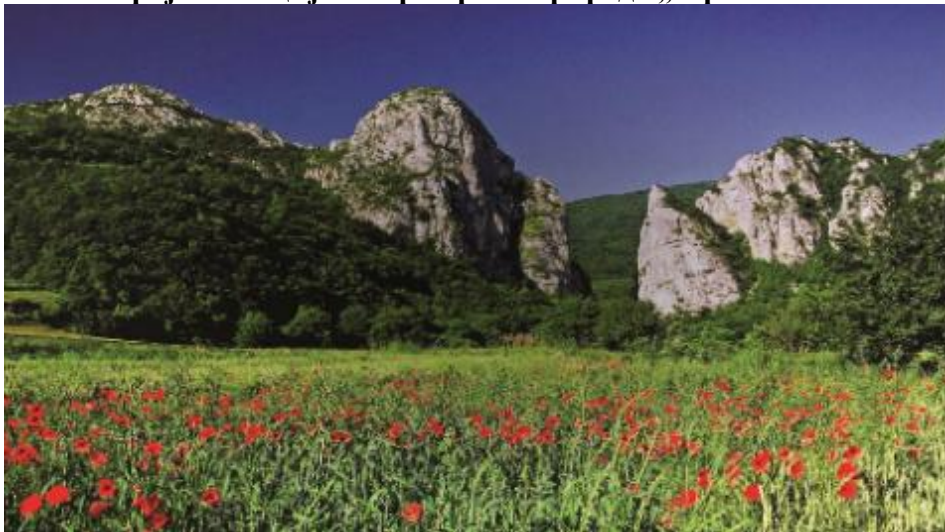
¹³ План развоја општине Бабушница за период од 2022. до 2029. године стр.10,

https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Plan_razvoja_OB_2022_do_2029.pdf

¹⁴ Исто стр. 14

2. „Јерма” (Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Јерма”, „Службени гласник РС”, број 101/14), обухвата простор од 6.994 ha на територији општина Бабушница и Димитровград и града Пирота. Око 43,05% резервата је у државној, а 59,95% у приватној својини. Заштита је уведена ради очувања геолошких, геоморфолошких, биолошких и историјских вредности, рељефа кањона Јерме са Гребеном и Влашком планином и бројним спелеолошким објектима. Издвајају се: пећина Ветрена Дупка са каналима од 4.000 m, јама Пештерица дубине 160 m и клисура Јерме са литицама, ендемичним, ендемореликтним, ретким и угроженим биљним и животињским врстама, 887 биљних таксона са најзначајнијим ендемореликтним врстама (Панчићев маклен, јоргован и српски звончић), реликтне, климатоналне и зоналне заједнице шума, разноврсне животињске врсте – 25 врста сисара (слепи мишеви, рис, видра), 110 врста птица од којих су 98 гнездарице (сури орао, риђи мишар, јаребица, буљина), 11 врста гмизаваца и водоземаца (поскок, ескулапов смук, шарени даждевњак), 9 врста риба (поточна мрена, двопругаста уклија), 181 врста лептира (ластин репак, краљевски плашт, мали пегавац) и карактеристични предели културног, етнолошког и историјског наслеђа.

Слика број 4. Специјални резерват природе „Јерма”

Извор: <https://parksdinarides.org/specijalni-rezervat-priode-jerma/>

3. „Сува планина“ (Уредба о проглашењу Специјалног резервата природе „Сува планина“, „Службени гласник РС“, бр. 72/2015). Општини Бабушница припада мањи

део резервата. Сува планина је због своје богате и разноврсне флоре и фауне и геоморфолошких облика, један од центара биодиверзитета Балканског полуострва, у режиму I категорије заштите – заштићено као подручје од међународног, националног, односно изузетног значаја.

Природни системи Јерма и Сува планина од највећег су значаја за туристичке и едукативне намене у условима одрживог развоја, уз услов да су саобраћајно лако доступни, опремљени комуналном и туристичком инфраструктуром и адекватним садржајима. Развој туризма у овим резерватима се мора пажљиво планирати да би се природа заштитила али и омогућило одрживо коришћење овог вредног простора у сврхе туризма.

Према Предлогу плана управљања Специјалним резерватом природе „Јерма“ за период 2025 - 2034. године,¹⁵ концепт заштите овог резервата се између осталог заснива и на развоју рекреације и туризма, укључивању заштићеног подручја у функцији рекреације, туризма и образовања и уређењу простора. Наводи се да је туризам водећа привредна грана на подручју СРП „Јерма“, која ће допринети одрживом развоју заштићеног подручја кроз ревитализацију и презентацију природних и културних добара. Предвиђен је развој зимских и летњих видова туризма, еко и агротуризма уз едукацију и информисање локалног становништва, посетилаца и шире јавности о вредностима и туристичким потенцијалима овог резервата. Уређење за потребе туризма, спорта, рекреације и образовања захтева постављање настрешница, клупа, столова, спортских реквизита, инфо табли, уређење приступних саобраћајница, прилагођавање локације лицима са посебним потребама и др.

Предлог туристичке валоризације СРП „Јерма“ за потребе ЈЛС Бабушница, Димитровград и Пирот према критеријумима одрживости, приказан је у делу који се односи на развој туристичких производа специјалних интереса.

За разлику од СРП „Јерма“, СРП „Венерина падина“ мора имати сасвим други приступ и третман у туризму с обзиром на малу површину и I категорију заштите. Медитеранска папрат венерина влас (у народу госпина/девојачка влас или богородичина коса), успева далеко од мора у Звоначкој бањи захваљујући топлом термалном извору. Брендрање ове ретке, нежне и симболичне биљке у туристичке сврхе подстакао би развој одрживог и еко туризма Бабушнице као тајне природне оазе југа Србије.

¹⁵ <https://srbijasume.rs/ssume/wp-content/uploads/2024/03/PlanUprJerma2024.pdf>, приступљено: 29.07.2025.

Као споменик природе ботаничког карактера, у категорији заштићеног подручја локалног значаја III категорије, заштићено је „Стабло Лужњака у Горчинцу“. Овај храст стар око 250 година, пречника 2,1 m и висине преко 20 m привлачи посетиоце и као свето дрво запис.¹⁶ Ради очувања природних вредности, старости и изгледа заштићени су и „Стабло јасена у Стрелцу“ и „Два стабла храста лужњака у Братишевцу“. У селу Стол, у дворишту куће Јоцића, деценијама расту два стабла секвоје која као својеврсан куриозитет изазивају пажњу истраживача и љубитеља природе.¹⁷

На подручју општине Бабушница предели од изузетног националног и међународног значаја су: ИВА – подручја заштите птица, подручја NATURA 2000, и EMERALD мрежа, који представљају саставни део еколошке мреже и подразумевају посебан статус еколошки значајних подручја. Обавеза развијања оваквих мрежа у складу је са европском Директивом о птицама, Директивом о стаништима, и другом законском регулативом ЕУ.

Атрактивности лужничког краја доприносе и геоморфолошки облици, спелеолошки објекти, хидрографски феномени и процеси. Издвајају се: најужи кањон (теснац) у Србији (тзв. Цедилка), на Звоначкој реци, Љуберашка клисура на реци Лужници између села Љуберађа и Грнчар, клисура Бук, између села Камбелевац и Радињинце, клисура на реци Мурговица између села Стрелац и Радињинце, кањон Скокови и тзв. Три камена (Три сестре) изнад села Остатовица између Бабушнице и Гадиног Хана.

За љубитеље спелеологије занимљиви су: Јама у селу Извор, пећина Припор на Сувој планини изнад села Ресник и јама Безданка код села Пресека за коју се верује да представља улаз у тајне подземне лагуме где је поп Мартин скривао отето злато од турских каравана на путу ка Истанбулу, те је често била на мети трагача за благом.

Остали ресурси од значаја за развој туризма на отвореном су: кланац и речица Дивљане са манастиром Св. Димитрија и вештачким језерцетом између Бабушнице и Беле Паланке, кланац Лужнице са врелом Комарички вир и село Љуберађа са старом занатском чаршијом и воденицама, те природни резерват дубоке, стрме и уске долине реке Тегошнице.

¹⁶ Запис је предмет на култном месту, дрво или камен, на коме је записан (изрезан или исклесан) крст који је заменио идола, представника божанства. Веровало се да је запис станиште божанства поља и шума, које штити село од болести и грома, <https://www.pojmovnik.etno-institut.co.rs/z/zapisb.php>, приступљено: 23.07.2025.

¹⁷ https://srbijasume.rs/ssume/wp-content/uploads/2021/02/Sume_120.pdf, приступљено: 23.07.2025.

Слика број 5. Три камена (Три сестре)

Извор: <https://www.juznevesti.com/drustvo/ostatovicka-tri-kamena-mali-stounhendz-na-obroncima-suve-planine/>

За љубитеље планинског и туризма специјалних интереса најзначајнији су: Црни Врх (1.163 m.n.v.) и Големи врх (1.553 m.n.v.) на Старој Планини, Таламбас (1.255 m.n.v.), Големи Стол (1.239 m.n.v.) и највиши врх планине Руј (1.706 m.n.v.), на граници са Бугарском. Обележене планинарске стазе су: „Руј“, „Три камика“, „Врх Ветрен“, „Асеново кале“, „Црни врх“, „Рњос“, „Големи Стол“, „Пет врхова Столске планине“, „Бурча“, „Големи врх“ и „Голас“. Припремљен је и пројекат за изградњу планинарског дома у селу Стол.

Слика број 6. Големи стол (тзв. „Олимп Бабушнице“)

Извор: <https://ona.telegraf.rs/putovanja-destinacije/3452438-za-izgled-planine-kod-babusnice-pobrinuo-se-marko-kraljevic-legende-o-golemom-stolu>

У сарадњи са Планинарским савезом Србије, (да би се избегла клизишта, ерозија, јаки ветрови, нестабилност и сл.), на најатрактивнијим локацијама могли би се од природних материјала (камена и дрвета) изградити видиковци (на две супротне стране) са панорамским погледом (пример слика број. 7). Као нова туристичка атракција (на сајтовима, друштвеним мрежама, брошурама...), видиковци би били укључени у планинарске и туристичке туре и били места за окупљања (тзв. седенћа), па и венчања и прослава „на висини“ у природном амбијенту.

Различити елементи флоре у Лужничкој котлини условљени су природно - историјским развојем вегетације кроз геолошке периоде, географским положајем, орографским, геолошким, педолошким, климатским и другим обележјима. Од лековитих трава најчешће су: мајчина душица, хајдучка трава, лопур, каћун, чебрица, пелин, жалфија, драгоцвет, кантарион, бела рада, линцура, матичњак, јагорчевина и друге.

Слика број 7. Огледни пример видиковца (Златар - Савина столица)

Извор: <https://lepotesrbije.alo.rs/turizam/vesti/10668/savina-stolica-na-vrhu-planine-pogled-pokriva-sarene-bajkovite-krajolike-i-velelepno-zlatarsko-jezero/vest>

Очувана природа и аутентични предели допринели су да се у околини Бабушнице 1929. године сниме први наручени играни филм у краљевини Југославији „Рударева срећа” познатом и под називом „Благо цара Радована”, по мотивима приче о благу у кањону реке Јерме. Једна од идеја је да се у селу Ракита крај Звоначке бање где је режисер Јосип Новак

снимио овај филм отвори мини музеј рударства и меморабилуја везано за овај филм и почетке кинематографије уопште.

За потребе туристичке валоризације природних ресурса најбитније је да су заштићена природна добра очувана и да је њихово коришћење у границама одрживости.

3.3. Културно- историјско наслеђе

Поред карактеристичних предеоних целина и елемената, културно, етнолошко и историјско наслеђе чине простор Лужнице веома специфичним. Ова област је непрекидно настањена од праисторије што потврђују археолошки налази античких насеља, римских утврђења, кастела, путева, па и бањских структура у Звоначкој бањи. Најзначајнији локалитети из српског средњовековног периода су у атарима села Радошевца (велико утврђење из прве половине XII века) и Звонца (остаци утврђења Асаново кале).

„Лужница“, првобитно име Бабушнице, словенског је порекла. Највероватније потиче од речи „луг“ који се односи на шумовити предео или од речи „лужа, лужина“ која указује на влажно, плавлено место. Остаци утврђења и путева потврђују присуство Римљана који су користили термалне и лековите изворе Звоначке бање, око које су пронађени делови грађевина и базени са мозаицима. Поред каптираних извора, на месту бање постојало је насеље. Приликом раскопавања терена 1903. године откривени су остаци римских базена, пода, спомен плоча, цркве и римски новац. Недавно је код Звоначке бање, изнад кањона Цедилка у пећини Пештерија, откривено налазиште из доба мезолита, између 6000. и 7000. године пре нове ере, из истог периода из кога је и Лепенски Вир. Пронађени су животињски остаци, кремене алатке, коштане оруђе и артефакти од „балканског кремена“ – из раног неолита централног и источног Балкана.¹⁸

Код села Стрелац у некадашњем градићу Могилика, 1906. године пронађена је комплетна римска војна опрема, за коју се сада не зна где је. Овај простор је за време цара Душана и након његове смрти био у саставу српске средњовековне државе. Од XIV века до ослобођења 1878. године ова област је била под Турском влашћу током које је било више

¹⁸ <https://far.rs/sr/2024/11/06/arheolozi-u-zvonackoj-banji-pronasli-nasebinu-iz-doba-mezolita/>, приступљено: 22.07.2025.

буна. Крајем XIX века најдинамичнији развој бележи Љуберађа, која је 1890. била општински центар. Статус пијачног места добила је 1923., а варошице 1927. године. Развојем занатства и трговине Љуберађа је прерасла у економски, тржишни и услужни центар целе Лужнице.

У Првом балканском рату, погинуло је око 250, а у Првом светском рату око 468 Лужничана. Неповољни догађаји у другим крајевима Србије довели су до повлачења српске војске из Лужнице. Многи борци су преко планина Албаније кренули ка Јадранској обали. При пробоју Солунског фронта погинуло је 322, а на територији Лужнице током Другог светског рата око 820 Лужничана. После Другог светског рата дошло је до територијалних прегруписавања општина између средњих области, па је 1950. године Лужнички срез имао 53 насеља (данас су у саставу општине Бабушница), да би 1960. године постао општина у саставу Нишког среза. Расформирањем срезова и формирањем међуопштинских регионалних заједница, општина Бабушница се нашла у Нишком региону.

На подручју општине Бабушница, под заштитом државе су два непокретна културна добра, споменици културе:

- **Српско војно утврђење Шанац са комплексом бункера и магацина**¹⁹ на узвишењу Јеремија (око 600 m.n.v.), на око 4 km од Бабушнице, у атару села Доњег Крњина и Доњег Стрижевца. Утврђење је изграђено 1892/93. године по налогу краља Александра Обреновића. Крајем XIX и почетком XX века, Шанац је био издвојени објекат касарне Трећег пука српске војске из Пирота, који је превасходно коришћен као магацински простор за муницију, опрему и војни материјал. Грађен је од камена компактне структуре уз помоћ француских мајстора по пројекту Војног министарства грађевине у Београду. Објекат има 14 чеоно распоређених просторија од којих су десет у низу као целина, док су преостале четири самосталне просторије у позадини. Саставни део тврђаве чини двоструки обруч земљаних ровова. С обзиром на велики туристички потенцијал, који је потребно развијати у складу са условима заштите овог споменика културе, урађена је посебна студија – „Туристичка валоризација српског војног утврђења Шанац са комплексом бункера и магацина из XIX века на брду Јеремија у општини Бабушница“. Крај утврђења уређена је трим стаза у природи у дужини од око 1.000 m.

¹⁹ Одлука Извршног савета Скупштине општине Бабушница бр. 633–1/80–01 од 12. маја 1980. године

Слика број 8. Српско војно утврђење Шанац

Извор: <https://asrbija.com>

- **Манастир Свете Петке Трновске** у Горчинцу („Службени гласник РС“ број 73/2002), са покретним стварима од посебног културног и историјског значаја, који припада Епархији нишкој Српске православне цркве. Налази се североисточно од села Горчинце у удолини испод брда Горчински Габар, окружен изворима Горчинског потока. Манастирски комплекс чини црква Свете Петке, звоник и стари конак, а управо се гради конак за смештај монаха. Црква у облику латинског крста, обновљена 1868. године на темељима старијег храма са почетка XIV века. Као манастирска црква служила је до 1880. године, када је постала парохијски храм села Горчинце и Извор. У архиволту главног портала узидан је камен са рељефном гранчицом, који је припадао старијем објекту. Изнад је полукружна ниша са представом Св. Петке и натписом о обнови храма и именима приложника. Сачуване су три престоне иконе са иконостаса с краја XIX века.

У манастиру се сваког 8. и 9. августа на дан Св. Петке и Св. Пантелејмона организују традиционалне народне спортске игре лужничког краја и окупљања (тзв. седенћа). Претходно вече се у порти манастира пали седенћарски огањ, бирају најбоља баница и ракија и најлепша девојка сабора.

Слика број 9. Манастир Св. Петке у Горчинцу

Извор: ТОО Бабушница

Поред наведена два културна добра под заштитом, ту су и други вредни културни ресурси:

Црква Св. Николе у селу Студена у поступку је заштите после недавне обнове.

Поред поменутих споменика културе на територији општине Бабушница има више културних добара (цркве, манастири и остали сакрални објекти, археолошки локалитети, објекти градске архитектуре, објекти народног градитељства, споменици и спомен обележја НОР-а, радничког покрета и ратова за ослобођење).

Манастир Св. великомученика Георгија (Ђорђа), познат и као манастир Св. пророка Илије у селу Завидинце према неким подацима задужбина је браће Мрњавчевић из 1364. године. Данашњи храм подигнут на темељима старог. Потпуно је обновљен и живописан 2012. године. У току је изградња манастирског конака. Поред храма је дрво дуда са записом старо преко 700 година.²⁰

Црква Успења Пресвете Богородице, подигнута је 1838. године у селу Стрелац. При цркви је од 1838. до 1879. године постојала школа у којој се образовало 72 свештеника, те је тада лужнички округ био главни српски црквено-просветни центар у Отоманској империји. Најзаслужнији за оснивање и рад школе био је прота Раденко Гмитровић,

²⁰ <https://eparhijaniska.rs/manastiri/manastir-zavidince>, приступљено: 19.07.2025.

родоначелник свештеничке породице која је изнедрила 12 генерација свештеника. Последњи који се овде школовао, био је прота Светислав Жујовић (1863.- 1943.), парох бабушнички.

Храм Свете Тројице у Драгинцу, саграђен је 1925. године на месту старијег храма подигнутог пре 1840. године. То је једини храм у парохији у коме се служило и у време комунизма. Храм је споља обновљен 2012. године док се унутрашњост још обнавља. Свети престо није померан, тако да се у њему може служити. Испред храма је звоник из 1886. године са звонима које је поклонио краљ Милан Обреновић.

Храм Св. пророка Илије у Љуберађи, према запису изградио је поп Никола о свом трошку 1869. године. На освећењу су били митрополит нишки Калиник и митрополит пиротски Партеније. Поред храма је парохијски дом.

Храм Преноса моштију Светог Николе Чудотворца (тзв. Бугарска црква) подигнута је у Бабушници 2018. године. Назива се и Бугарска црква јер су део радова изводили Бугари током Другог светског рата. У порти је подигнут парохијски дом.²¹

На простору општине Бабушница су и цркве Св. Арханђела Гаврила у селу Горње Крњино и Св. Пантелејмона у Радошевцу.

Мада територијално припада општини Димитровград у туристичку понуду због велике важности треба уврстити и манастир Св. Јована Богослова - Поганово.

Манастир Св. Јован Богослов у Поганову на обали Јерме, везан је за Св. цара Константина и његову мајку Јелену. Задужбина је српског племића, велможе Константина Дејановића Драгаша, сестрића цара Душана и његове жене Јелене из 1395. године. После његове погибије у бици на Ровинама 1395. године, изградњу манастира наставила је његова кћи Јелена, супруга византијског цара Манојла II Палеолога. Храм је живописан 1499. године. Због свог положаја и неприступачности, манастир није пустошен, те је задржао првобитни изглед. Обновљен је 1876. године. Све до 1927. године, није било пута до манастира, јер је кањон Јерме био непроходан. Манастир је од 1949. године под заштитом Државе као Културно добро од великог значаја, а од 1979. године је и на UNESCO листи светске културне баштине. Изузетну двострану икону из XIV века са представом чуда у Латомском манастиру са једне и ликовима Св. Јована Богослова и Пресвете Богородице са

²¹ <https://tobabusnica.com/crkve>, приступљено: 19.07.2025.

друге стране, дар византијске царице Јелене, у знак сећања на оца Константина, однела је бугарска окупаторска војска. Икона је сада у националном музеју у Софији.²²

У културном наслеђу Лужнице посебно место заузима Љуберађа, један од некадашњих највећих занатских центара југоисточне Србије. Од бројних занатских радионица остала је неколицина, бомбонџија, вуновлачар и други који су наведени у Каталогу креативних индустрија Бабушнице. Прави куриозитет је најстарија машина за цеђење воска из пчелињег саћа, тзв. тесак у селу Сурачево, која је радила је од 1868. до 1958. године. Направљена је од дрвених стабала као постоља за механизам који цеди восак. Као доказ времена и живота предака заједно са објектом у коме се налази, проглашена је за културно добро под заштитом државе, те би уз мању реконструкцију уз сагласност власника, била занимљива за посетиоце.

Асеново кале (тзв. Јасенов град), код Звоначке Бање, чине данас само остаци темеља и зидова средњевековног утврђења код Звоначке реке на стени у рељефу. Тврђава је имала четвороугаони облик дужине око 40 м, са зидовима од тесаног бигра дебљине око два метра. Са рушевина се пружа поглед на село Звонце, Стол, Влашку планину и Рилу у Бугарској.

Занимљиви су објекти градске архитектуре стамбено-трговачка зграда из 1933. у улици 7. јули бр. 7 и бр. 9 у Бабушници, и народног градитељства у Раковом Долу.

Споменици и спомен обележја НОР, радничког покрета и ратова за ослобођење су:

1. Спомен пирамида на брду "Таламбас" изнад села Раков Дол
2. Зграда у којој је током НОР-а деловао Окружни комитет у селу Раков дол
3. Споменик палим у НОР-у у центру Бабушнице
4. Спомен костурница, на углу улица 7. јули и 9. мај у Бабушници из 1953. године.

Дом културе Бабушница брине о културном животу локалног становништва. Познат је по: ликовним програмима (у Галерији се организују ликовне изложбе и радионице, књижевне вечери, промоције књига), књижевно - трибинским и филмским програмима (салом за пројекције филмова, скупове и представе), музичким, драмским, програмом за децу и младе и програмом за развој културног аматеризма. Поред гостујућих уметничких програма организују се традиционалне манифестације и програми као што су: Лужнички летњи музички фестивал „Луфес“, изложба „Дамама с љубављу“ са ручним радовима жена

²² <https://eparhijaniska.rs/manastiri/manastir-poganovo?start=12>, приступљено: 19.07.2025.

овог краја, ликовна колонија и друге. У Галерији се излажу радови настали на ликовној колонији. На концертима Фолклорног ансамбла наступају најмлађе поставе, први фолклорни ансамбл и ветерани. Међународни фестивал фолклорног стваралаштва се одвија у оквиру гастрономске манифестације „Вурдијада“. Дом културе самостално и партнерски учествује у реализацији многих пројеката институција, удружења или појединаца. Дом културе сарађује и размењује програме са другим установама културе широм Србије, са школама на територији општине, установама, приватним сектором и организацијама цивилног сектора у Бабушници и пиротском округу и сличним центрима из Србије и региона. Из Дома културе се 1998. године издвојила Народна библиотека Бабушница.

Слика број 10. Дом културе у Бабушници

Извор: ТОО Бабушница

Потенцијални локални брендови се првенствено односе на гастрономију. Симбол овог краја је „Лужничка вурда“, јединствени пуномасни, високомлечни, киселкасти специјалитет од крављег (ређе овчијег и козијег) млека са пашњака Лужничке котлине, чија се рецептура преноси с колена на колена. За један килограм вурде је потребно од 4 до 6 литара млека. На специфичан укус овог деликатеса који се конзумира након минимум 7 дана зрења (током летњег периода), утиче квалитетно млеко и температурна инверзија ваздуха у Лужничкој котлини. „Лужничка вурда“ је географска ознака регистрована у Заводу за интелектуалну својину 2023. године.²³ Међутим, забрињава што нема довољно произвођача овог све траженијег производа.

²³ <https://www.zis.gov.rs/vesti/2024-luznicka-vurda/>, приступљено: 20.07.2025.

Слика број 11. Лужничка вурда

Извор: <https://www.gdeputovati.rs/vesti/425/vurdijada-babusnica-2025/>

Лужничка сукана баница је специфична врста домаће хрскаве пите код које се коре праве од теста „сукањем“ оклагијом, мотају и савијају у спиралу. Ракија у Лужници се најчешће прави од шљиве пожегаче, али и од црвене ранке, беле шљиве, моравке и метлажа. Производе се и ракије од дуње, јабуке, крушке и грожђа. Грејана ракија се служи уз кисели купус, сушеницу или баницу у комбинацији са лужничком вурдом. Пуњена мрсна и посна парика се конзумира током јесени и зиме у свакој прилици. Најчешће се спрема сува паприка пуњена месом запечена у рерни и посна пуњена киселим купусом, пасуљем или кромпиром.

Културну понуду допуњују манифестације и догађања: Вурдијада, Пантелејски сабор, ЛУФЕС, Лужничко културно лето, Успон на Руј, Лужнички мегдан, Тодорица, и др. У селу Стрелац се сваке године одржава петодневни образовно-васпитни, научно-истраживачки камп за децу основношколског узраста и из осетљивих друштвених група. Ученицима се развијају потенцијали, истраживачки дух, здрав начин живота, афирмише наука и промовишу природне и културне вредности.²⁴ Иначе општина Бабушница издваја чак 15% од укупног буџета за дечију и социјалну заштиту, највише у Пиротском округу.²⁵

Спортско рекреативни центар у Бабушници²⁶ намењен је за физичку културу, трениге и такмичења. На располагању су: фудбалски стадион, два терена (шљака) и кошаркашки терен са тартан подлогом, терен за мали фудбал, и две теретане на отвореном. У летњим месецима на купалишним комплексима у Бабушници и Звоначкој бањи (са

²⁴ <https://decjikampstrelac.weebly.com/>, приступљено: 20.07.2025.

²⁵ <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grada-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено: 21.07.2025.

²⁶ <https://tobabusnica.com/scentar>, приступљено: 21.07.2025.

термоминералном водом), дневно се окупи и преко хиљаду мештана и гостију. У Бабушници постоји потреба за изградњом спортске хале, трибине фудбалског терена и мини терени. Ускоро се очекују донаторска средства.²⁷ Предлаже се да се олимпијски базен у Бабушници покрије куполом (која би се моторизовано отварала) како би се користио у сврхе забаве, уживања, рекреације и спорта преко целе године (па и ноћу), тим пре што је базен у Звоначкој бањи отворен само лети. Купола би требало да има добру термоизолацију, провертавање и отпорност на временске утицаје. Спонзор или донатор базенске куполе могло би бити неко предузеће из Бабушнице или Пирота или неко из дијаспоре пореклом из ових крајева чији би лого био на куполи уз његову медијску промоцију.

У народу је још увек присутна „лужничка ората“ приповедање (казивање, причање), вербално уметничко изражавање у прози и стиху на тимочко-лужничком дијалекту. Преноси се усмено кроз генерације и изражава национални и културни идентитет Срба овог краја као вид обичајне и друштвене праксе и комуникације у малим групама заснован на традиционалним сижејно-тематским обрасцима. Испољава се у више жанрова у прози (предање, бајка, басна, прича о животињама, легендарна прича, новела, шаљива прича, анегдота, виц) и стиху (песме и кратке форме попут загонетки, пословица и здравица које се приповедају). Приповедачи се уче казивању у кругу породице и пријатеља, на окупљањима (седенће) и обичајним свечаностима, уз посао и при путовању. Речник говора Лужнице са око 30.000 лужничких речи, штампан је 1983. године. У Српском дијалектолошком зборнику САНУ и Института за српски језик објављен је 2019. године. У селу Вави, крај Бабушнице, живи једини преостали гајдаш у лужничком крају. Гајде би се могле свирати као један од садржаја на манифестацијама и окупљањима.²⁸

За Лужничку котлину везује се више легенди и народних веровања. Тако је планина Стол („Столски камен“ или камик), добила име јер подсећа на сто. По другој легенди планина Стол је заравњена јер је са ње Марко Краљевић бацио камен на другу планину. Слична легенда каже да је Марко Краљевић са суседног брда скочио на „Стол“ и од силине га заравнио, те се то место назвало „Скоковје“.

²⁷ <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grada-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено: 23.07.2025.

²⁸ <https://www.rts.rs/magazin/zanimljivosti/4549674/slavko-pejicic-imanje-poklon-selo-vava-gajde.html>, приступљено: 23.07.2025.

Верује се да један од извора реке Лужнице „Комаричко врело“ (вир), у селу Љуберађа нема дно. У њега пада вода са висине и извире из велике дубине па ковитла, а у врелу (виру) има много растиња па се до дна не може допрети класичним методама. Покушавало се да се до дна дође моткама и конопцем на коме је везан камен, али без успеха. Прича се да су се ту многи удавили због „луде храбрости“ и неопрезности. Претпоставља се да је река Мурговица која се у Љуберађи улива у Лужницу названа по својој мутној („мургавој“), води која се због састава земљишта при малим падавинама замути.

Посебан природни феномен су слапови реке Ропот која извире у подножју Суве планине, на граници општина Бабушница и Гаџин Хан, а који нестају и појављују се у трену. Научници сматрају да се у дубини Суве планине налази језерце у облику левка, које се током јесени и зиме пуни док не достигне одређени ниво, најчешће у фебруару, када вода потече по површини. Тада се левак испразни, извори пресакну те реке у јуну месецу нема.

Поменуте и друге легенде и народна веровања треба користити при промоцији, на манифестацијама и догађајима у форми беседа, здравица и на све друге пригодне начине у оквиру презентације нематеријалног културног наслеђа Лужнице.

3.4. Саобраћајна и комунална инфраструктура

Саобраћај је ослонац развоја бабушничког краја кроз који пролазе транспортни и инфраструктурни коридори, од значаја за шири регион и југоисточну Европу. Најзначајнији су: коридор 10, део паневропског Коридора кроз Србију и најкраћи пут од Европе ка Блиском Истоку; Међународни пут Е-75 (Будимпешта – Суботица – Београд – Ниш – Скопље - Атина) који обједињује правце из западне, северне и средње Европе ка Грчкој и малој Азији; у Нишу се међународни пут Е-80 (Ниш - Бугарска граница), рачва ка Солуну и Атини, те Софији и Истанбулу.

Бабушница је друмским путем удаљена 25 km од Пирота, 55 km од Лесковца, 65 km од Ниша, 300 km од Београда и 114 km од Софије у Бугарској. Најближи међународни аеродроми су Константин Велики у Нишу и Софији који страним туристима омогућавају најбржи приступ лужничком крају.

Географски положај општине је једна од компаративних предности у туризму за оне који воле мир, чисту природу, свеж ваздух, здраву храну и гостољубиве домаћине, управо зато што није на главним путним правцима али је близу евроазијског коридора 10.

Главне саобраћајнице су:

1. Државни пут IB-39: Пирот - Бабушница - Власотинце - Лесковац - Лебане - Медвеђа - Приштина - Пећ - државна граница са Црном Гором (гранични прелаз Чакор), дужине 30,23 km.
2. Државни пут ПА-223: Периш - Бела Паланка - Бабушница - Звонце - Трнски Одоровци - Суково - веза са државним путем 43, дужине 33,24 km.
3. Државни пут ПА-224: Нишка Бања - Гацин Хан – Боњинце, дужине 7,36 km

Укупна дужина путне мреже у општини Бабушница износи 250,2 km. Према категоријама, државни путеви I реда учествују у укупној дужини путне мреже са 31,5 km, државни путеви II реда са 40,6 km, а општински путеви са 178,1km².²⁹ Густина путева износи 0,5 km/m², што је више него у граду Пироту, па се може закључити да је добра покривеност путном мрежом мада би се техничка опремљеност мреже и квалитет путева могли унапредити. Од 2020. године у путну инфраструктуру уложено је преко 1,2 милијарде динара. Реконструисе се регионални државни пут ПА реда бр. 223 Периш – Бела Паланка – Бабушница – Звонце – Трнски Одоровци – Суково – веза са државним путем 43, у дужини од око 33 km, који повезује Звоначку бању са Бабушницом, Белом Паланком и аутопутем Е-80.³⁰ У плану је и реконструкција пута од села Стрелац до Звоначке бање.

У Стратегији безбедности саобраћаја на путевима општине Бабушница 2023. - 2028. наводи се да Бабушница тежи да буде најуспешнија локална самоуправа у области безбедности саобраћаја у Републици Србији и да има најмањи јавни ризик страдања на путевима у земљи. Настоји се да се успостави стабилан систем који ће омогућити успешно управљање безбедношћу саобраћаја. Циљ је да у друмском саобраћају нема погинулих, са знатно мање повређених лица и знатно мањим трошковима саобраћајних незгода.³¹

²⁹ Стратегија безбедности саобраћаја на путевима општине Бабушница 2023 - 2028., https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Strategija_bezbednosti_saobracaja_opstine_Babusnica_2023_do_2028.pdf

³⁰ План развоја општине Бабушница 2022-2029. стр. 56.

³¹ Стратегија безбедности саобраћаја на путевима општине Бабушница за период од 2023. до 2028. године

Од значаја је оспособљавање локалних предузећа за превоз путника у међумесном и локалном саобраћају и измештање деонице регионалних веза из уже зоне насеља.

Ограничења у области водопривреде се односе на неизграђене јавне водоводне и канализационе системе и дивље депоније отпадних материја у приобаљу водотокова. Дужина водоводне мреже у 2023. години износила је 112 km на коју је прикључено 4.213 домаћинстава. Дужина канализационе мреже у 2023. години износила је 32 km на коју је прикључено 2.205 домаћинстава.³² Потребно је изградити адекватну водоводну и канализациону мрежу у Звоначкој бањи. За општински центар Бабушница, важна је изградња постројења за прераду отпадних вода, за које је урађена техничка документација.

Топлификација се углавном врши из индивидуалних ложишта чврстим горивом (дрво, пелет и угаљ), електричном енергијом и преко локалних котларница на мазут и угаљ, што девастира простор преко сече шума и загађења простора од емисије штетних материја при сагоревању. Довођења природног гаса и гасификација би умањила штетне последице.

Покривеност сигнаlima је слабија, те је потребна „гушћа“ мрежа базних радио станица са примопредајницима мањих снага, како би се покрила цела територија општине квалитетним сигнаlima свих оператера мобилне телефоније.

3.5. Степен привредног развоја

На основу Уредбе о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе (Сл. гласник РС бр. 104/2014), општина Бабушница спада у четврту групу девастираних јединица локалне самоуправе са степеном развијености испод 50% републичког просека. Поред видног напретка, локално становништво је и даље суочено са недовољним економским индустријским капацитетима, нејаким предузетништвом и пословном инфраструктуром, структурним (незапосленост), те социјалним изазовима и демографским пражњењем.

У Просторном плану општине дефинишу се четири основна правца развоја: пољопривреда, туризам, развој малих и средњих предузећа и водопривреда.

³² Статистика и рачуни животне средине, РЗС

Привреда општине Бабушница базира се превасходно на локалним ресурсима (пољопривредно земљиште претежно слабијих класа, шумски комплекси, здрава природна средина и радна снага). Кључне слабости привредног развоја су: слаба диверзификација привредних активности, недовољна инфраструктурна опремљеност, изражена депопулација, као и неповољна старосна, миграциона и образовна структура становништва. Прерађивачка индустрија и пољопривреда носиоци су привредног развоја. Следе трговина, занатство и комуналне делатности. Производно-пословни и услужни комплекси су просторно неравномерно распоређени те се већина привредних активности одвија у општинском центру Бабушница.

У општини Бабушница у 2024. години активно је било 52 привредна друштва и 285 предузетника.³³ Према општини рада у 2023. години било је 1.987 запослених, а према општини пребивалишта 2.445 запослених.³⁴ Просечне зараде без пореза и доприноса у 2024 години износиле су 75.353 РСД.³⁵

Пољопривреда има доминантно место у привредној структури али се њени ресурси недовољно користе. Пољопривредног земљишта је 55,8%, шумског 37%, а осталог 7,2%. Од скоро 30.000 ha пољопривредног земљишта, 51,4% чине оранице, 44,3% ливаде и 4,3% вишегодишњи засади. У 2023. години евидентирано је 1.680 пољопривредних газдинстава.³⁶ Неповољна конфигурација тла и брдско планински терен доводе до ерозије земљишта што ослабљује инфраструктурну повезаност, посебно јужних делова општине (Црвена Јабука, Раков Дол и Радосин). Уситњене парцеле и поседи пољопривредних газдинства у просеку око три хектара уз просечну величину парцеле од око 22 ара, отежавају примену агротехничких мера, механизације, мелиорације и рентабилност пољопривредне производње и захтевају комасацију и укрупњавање.

Индустријску структуру претежно чине текстилна, гумарска и металопрерађивачка индустрија. Најуспешнија предузећа су: „Tigar Tyres” фабрика унутрашњих гума, D Comranу” металопрерађивачко приватно предузеће (производи алате за гумарску индустрију), „Конфекција Лисца Бабушница доо” фабрика за производњу лаке конфекције (већински власник је из Словеније), „Конфекција „DMD Fiore“ d.o.o. Бабушница и др.

³³ Извор: Агенција за привредне регистре

³⁴ Статистика запослености и зарада, РЗС

³⁵ Исто

³⁶ Извор: Попис пољопривреде, РЗС

Проширење граница Слободне зоне Пирот отварило је нове могућности привредног раста и развоја општине Бабушница.

С обзиром на значајне развојне потенцијале за развој пољопривреде, туризма и водопривреде, шансе за економски развој леже и у чвршћем међусобном повезивању и везама туризма са индустријом, занатством, шумарством и рударством.

4. АНАЛИЗА СТАЊА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦЕ КАО МИКРО ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

У овом поглављу дат је преглед кључних показатеља туристичког промета, стања материјалне базе туризма (туристичко - угоститељских објеката) и предодређених туристичких производа на простору општине Бабушница.

4.1. Кључни показатељи туристичког промета на територији општине Бабушница

Почеци развоја туризма у општини Бабушница везују се за организовање прве туристичке манифестације Вурдијада 2012. године. Међутим, организовани стратешки развој туризма започео је израдом првог Програма развоја туризма општине Бабушница 2022-2025 и изградњом материјалне базе туризма (отварањем смештајних и угоститељских објеката, изградњом друмске мреже и неким активностима у области туризма специјалних интереса на отвореном).

Табела број 1. Укупан број долазака и ноћења туриста на територији општине Бабушница у периоду 2020-2024. година

Године	Број долазака туриста			Број ноћења туриста		
	Домаћи	Страни	Укупно	Домаћи	Страни	Укупно
2020	-	-	-	-	-	-
2021	-	-	-	-	-	-
2022	0	1	1	0	7	7
2023	11	2	13	50	43	93
2024	66	5	71	211	13	224

Извор: еТуриста на дан 01.07.2025. године

Туристички промет на територији општине Бабушница се евидентира на платформи еТуриста од 2022. године. У периоду 2022-2024. године, укупан број долазака туриста је имао благи али стални раст. У 2024. године укупно је евидентиран 71 долазак туриста.

Доминирају домаћи туристи са учешћем од 93%. Слично је и са бројем ноћења. Од укупно 224 ноћења туриста у 2024. години учешће домаћих туриста било је 94,2%, а страних 5,8%. Међутим, процене су да је нерегистрован туристички промет у општини бар двоструко већи, па је у плану да се у наредним годинама промет у целости легализује. Само у собама у приватном смештају у Звоначкој бањи има око 300 лежајева. С обзиром да нису довољно добро опремљене, углавном се користе лети, јер зими нема услова за смештај гостију.³⁷

4.2. Анализа понуде туристичко – угоститељских објеката за смештај

Почетком 2022. године на простору општине Бабушница није било регистрованих објеката за смештај на платформи еТуриста, али од тада до данас њихов број стално расте.

Табела број 2. Смештајни објекти на територији општине Бабушница

Врста објекта	Број објеката	Број смештајних јединица	Број кревета	Број индивидуалних лежаја	Број камп парцела
Апартман	1	1	1	2	0
Кућа	3	10	16	19	0
Сеоско туристичко домаћинство	10	24	37	50	1
Соба	14	14	17	31	0
Укупно:	28	49	71	102	1

Извор: еТуриста на дан 1.07.2025.

На територији општине Бабушница евидентирано је 28 објеката за смештај са 49 смештајних јединица у којима су 71 кревет и 102 индивидуална лежаја. Регистрована је и једна камп парцела. У структури смештајних објеката преовлађују собе (14) и сеоска туристичка домаћинства (10). Највише индивидуалних лежајева је у СТД (50) и собама (31).

Повећању броја смештајних објеката и капацитета умногоне су допринеле одлуке локалне самоуправе и ТО Бабушница о организовању едукација и обука у периоду 2022-2024. године на теме: Покретања бизниса у туризму, Стандарда и категоризације објеката за

³⁷ План развоја општине Бабушница 2022-2029. стр. 48.

смештај, Креирања туристичке понуде, Припреме за полагање испита за туристичке водиче и др. Међутим, да би се стечена знања и вештине материјализовали, у сарадњи консултаната и запослених у ЛТО треба припремити конкретне понуде у виду викенд пакет аранжмана на бугарском језику са туристичким водичем који говори бугарски, које би се доставиле бугарским туроператорима.

Страни доласци и ноћења туриста су у великој мањини у односу на домаће, те би бугарским туристима требало пласирати понуду „која се не може одбити“. Треба нагласити да се очекује отварање граничног прелаза Петачинци за путнички саобраћај, да је гранични прелаз Градина на само 55 km, Драгоман на 75 km, а Софија на 114 km од Бабушнице, да постоји језичка и културна блискост два народа, да су цене робе и услуга конкурентне, храна здрава и укусна, природа очувана... Смештај би за сада могао бити у собама „Панорама“ у центру Бабушнице или у приватном смештају у околини (Марков конак, СТД Занога, Дуниа, Стефановића кућа, Hillside Apartment Krana, Vila Vanilla...) који су на Booking.com најбоље оцењени. Очекује се повећање броја смештајних објеката који ће одговорити савременим захтевима посебно страних, претежно бугарских туриста. Томе у прилог иде повећано интересовање бугарских туриста за долазак у Србију.

Према подацима Републичког завода за статистику, у 2024. години у Србији је боравило 132.054 бугарских туриста који су остварили 337.660 ноћења.³⁸ Уколико би ЛТО Бабушнице у сарадњи са консултантима припремила наменску туристичка понуду за индивидуалце и групе из Бугарске већ прве године би се могао очекивати долазак око 300 бугарских туриста који би притом посетили и друге дестинације у Пиротском округу.

³⁸ РСЗ, приступљено: 06.08.2025.

5. SWOT АНАЛИЗА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА

SWOT анализа је енглеска скраћеница за „Strengths“ - снаге, „Weaknesses“ - слабости, „Opportunities“ - могућности и „Threats“ - претње. Ова анализа представља један од најпоузданијих алата при стратешком планирању и управљању туристичком дестинацијом. У конкретном случају, сагледавају се везе између екстерног и интерног окружења у процесу управљања туризмом на територији општине Бабушница. Елементи SWOT анализе узети су у обзир при креирању предлога за побољшање квалитета постојећих и развоја нових туристичких производа, креирању визије, мисије и стратешких циљева одрживог развоја туризма ове општине.

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<p><u>Људски ресурси</u> Ентузијазам појединаца за развој туризма Постоји Канцеларија за младе Спремност општинске власти да побољша положај запослених у туризму Постоје лиценцирани планинарски водичи Подршка „стартаповима“ у туризму</p> <p><u>Инфраструктура и саобраћај</u> Добра повезаност са главним путевима Добра туристичка сигнализација у Бабушници Добра путна инфраструктура на главним путним правцима Спортски терени у својини општине Покривеност интернетом у насељу Бабушница Спортско рекреативни комплекс у насељу Бабушница Близина емитивних центара Ниша и Софије</p> <p><u>Туристички производ</u> Постоје предуслови за развој туризма – атрактивни природни предели, термални извори Звоначке бање Обележене планинарске стазе и почетак развоја туризма специјалних интереса</p>	<p><u>Људски ресурси</u> Недовољно развијени људски ресурси, висока стопа незапослености, неповољна образовна структура и дефицит квалификоване радне снаге Недостатак стручних кадрова у туризму и угоститељству Исељавање младих Претежно старачка домаћинства Нема туристичких водича и аниматора Ниска основна примања</p> <p><u>Инфраструктура и саобраћај</u> Слаба саобраћајна повезаност са великим емитивним центрима Лоше стање локалних путева Недовољан капацитет појединачних смештајних објеката за смештај већих група на једном месту Скроман обим и квалитет угоститељских објеката и услуга Недовољна покривеност интернетом и телефонијом у руралним деловима</p> <p><u>Туристички производ</u> Нема конкретне туристичке понуде у форми туристичких аранжмана и излета Звоначка бања није обновљена и не зна се када ће то бити</p>

<p>(планинарење, пешачење, бициклизам, вожња квадовима) Израђена Студија туристичке валоризације војног утврђења „Шанац“ као основе за развој културног туризма Присуство три СРП на простору општине (као потенцијала за развој еко и туризма специјалних интереса)</p> <p><u>Компатибилност са осталим делатностима</u> Повезаност туризма и културе - постоји сарадња у оба сектора Постоји сарадња заинтересованих страна туризма и пољопривреде Укљученост невладиног сектора (удружења) у туризам</p> <p><u>Маркетинг и дистрибуција</u> Општина и ТО Бабушница су награђивани за рад туризму Препознатљивост манифестација „Вурдијада“ и „Успон на Руј“ Заштићено географско порекло вурде Присутност ЛТО на сајмовима и пословним догађајима у земљи и региону Награђиван рад ЛТО</p>	<p>Звоначка бања нема статус бање нити развијене лечилишне функције (постојећи медицински блок је ван функције) Недовољно развијени туристички производи - туризам специјалних интереса, рурални, манифестациони и културни туризам у односу на потенцијале Веома изражена сезоналност Премало садржаја и активности у затвореном простору</p> <p><u>Компатибилност са осталим делатностима</u> Скромна интер-секторска повезаност јавног, приватног и цивилног сектора са туризмом (економије, пољопривреде, културе, образовања, науке, спорта, занатства...)</p> <p><u>Дистрибуција и маркетинг</u> Недовољно изграђен туристички имиџ Бабушнице као дестинације Непрепознатљивост дестинације на националном и међународном тржишту Недовољно иновативан маркетинг и промоција Недовољно атрактиван и ажуран сајт о туристичкој понуди Бабушнице Нема информација на страном језику (енглеском, бугарском) Недовољно присуство туристичке понуде на друштвеним мрежама Нема локалних медијских кућа</p>
<p>МОГУЋНОСТИ</p>	<p>ПРЕТЊЕ</p>
<p><u>Људски ресурси</u> Повезивање кадрова из више области за потребе развоја туризма Обука и тренинг тренера у складу са трендовима (одрживи развој туризма, припрема пакет аранжмана, креирање интерактивних садржаја у природи и гастрономији, креирање логотипа и брэнда дестинације, писање пројеката...) Умрежавање са другим ЛТО, ЈЛС, институцијама, удружењима и професионалцима у туризму</p>	<p><u>Људски ресурси</u> Наставак исељавања младих Пад наталитета Дефицит стручног кадра у туризму Већи раст трошкова живота од личних примања</p> <p><u>Инфраструктура и саобраћај</u></p>

<p>Инвестирање у повећање броја и квалитета кадрова у туризму Увођење туризма у школске активности (нпр. преко волонтера током већих манифестација и окупљања)</p> <p><u>Инфраструктура и саобраћај</u> Обезбедити саобраћајне везе до свих потенцијалних кључних атракција Изградња пута до Звоначке бање Асфалтирање пута до „Шанца“ Коришћење ЕУ и републичких фондова за изградњу инфраструктуре Пренамена школа и објеката ван функције у власништву општине у смештајне и туристичке објекте Побољшање комуналне и путне инфраструктуре у руралном подручју Набавка возила за превоз путника до Јерме, на траси некадашњег воза – ћире Набавка бицикала, електричних бицикала и квадова ради њиховог изнајмљивања</p> <p><u>Туристички производ</u> Уређење утврђења „Шанац“ према Студији туристичке валоризације утврђења за развој културног туризма Креирање атрактивнијих садржаја руралног и туризма специјалних интереса Унапређење програмских садржаја манифестација Креирање заједничких пројеката прекограничне сарадње у туризму Подстицање удружења на креирање понуде у етно и еко туризму и побољшање сувенирске понуде Искоришћење потенцијала СРП Јерма и СРП Сува Планина за развој еко и туризма специјалних интереса (фото сафари, посматрање птица...) Развој Wellness туризма (терапије, јога, вежбе и медитација у природи, стазе здравља)</p> <p><u>Компатибилност са осталим делатностима</u></p>	<p>Недовољно финансијских средства за унапређење комуналне и туристичке инфраструктуре и супраструктуре Недостатак приватних инвестиција у туристички сектор</p> <p><u>Туристички производ</u> Успорен развој и неконкурентност туристичких производа руралног, културног и туризма специјалних интереса Спорост у активирању Звоначке бање за потребе лечења и туризма Недовољно коришћење пројеката прокограничне сарадње за креирање интегрисаног –заједничког туристичког производа</p> <p><u>Компатибилност са осталим делатностима</u> Недовољна интерсекторска сарадња јавног приватног и цивилног сектора</p> <p><u>Маркетинг и дистрибуција</u> Скроман буџет за маркетинг Небрендирање дестинације Конзервативни модели промоције Изостанак сарадње са рецептивним туристичким агенцијама</p>
---	--

<p>Боља повезаност са пољопривредом, привредом, науком, образовањем, културом, спортом и другим областима Сарадња са здравственим установама на промоцији природних метода лечења и превенције</p> <p>Пренаменити земљишта и објекте у власништву општине за потребе развоја туризма</p> <p><u>Маркетинг и дистрибуција</u></p> <p>Коришћење историјских прича, митова и легенди у маркетиншке сврхе</p> <p>Истраживање тржишта (анкете) током Вурдијаде и масовнијих манифестација и догађаја</p> <p>Ангажовање блогера, влогера и инфлуенсера у промоцији туризма</p> <p>Развој дигиталне туристичке инфраструктуре: апликације, дигитални водичи, виртуелне туре</p> <p>Покренути брендирање дестинације (маркетинг слоган, симболи који асоцирају на овај крај и народ)</p> <p>Рад на имиџу општине као туристичке дестинације</p> <p>Креирање знака/логотипа општине</p> <p>Бабушница за потребе туризма</p> <p>Промоција сва три СРП</p> <p>Јачање прекограничне сарадње креирањем заједничке туристичке понуде и њеног пласмана на регионалном тржишту</p>	
--	--

Највеће снаге при развоју туризма општине Бабушница од природних потенцијала су Звоначка бања и специјални резервати природе а од културних потенцијала војно утврђење „Шанац“ и манастир Свете Петке у Горчинцу. Од могућности, издваја се пренамена објеката у власништву општине за потребе туризма (смештаја, исхране, рекреације, забаве, разоноде...).

Неопходно је инвестирати у путну и комуналну инфраструктуру посебно у руралним подручјима али и у туристичку супраструктуру у урбаном делу општине, што је од користи за локално становништво и туристе. У том смислу, треба користити државне и иностране

фондове (првенствено ЕУ програме), и чешће аплицирати за средства. Од највећег значаја су пројекти међународне сарадње са Бугарском у области туризма.

У наредне три године треба креирати конкурентну туристичку понуду, по систему „вредност за новац“ уз подизање квалитета кључних производа - специјалних интереса, руралног, етно, манифестационог и планинског туризма. Мада се туризам у општини Бабушници од 2022. године интензивније развија, туристичка понуда се и даље првенствено своди на организовање једнократних гастро - туристичких манифестација и планинарских акција, те су манифестације попут „Вурдијаде“, Успона на Руј и Големи Стол ослонци развоја туризма овог краја. Ограничавајући фактори развоја су и неизграђена туристичка инфраструктура и обим и квалитет туристичке понуде. Неопходна је квалитативна промена која би повећала број долазака и ноћења туриста и генерисала веће приходе од туризма. Да би се то постигло, мора се прилагодити новим трендовима и захтевима туристичке тражње и усагласити развој кључних туристичких производа са програмом развоја туризма општине Бабушница до краја 2028. године. Туристички развој усмерити у инвестирање, обнову и допуну туристичке инфраструктуре и супраструктуре у Звоначкој бањи, активирати утврђење „Шанац“ (према препорукама из Студије туристичке валоризације српског војног утврђења Шанац) и СРП „Јерма“ у сарадњи са градом Пиротом и општином Димитровград.

Како би се кадрови на локалном нивоу оспособили да све претходно наведено и спроведу, креирају и развију туристичку дестинацију неопходне су обуке у туризму и угоститељству (хотелијерству и ресторатерству). За креирање привлачније и квалитетније шире туристичке понуде нужна је сарадња са суседним ЈЛС и ЛТО на развоју туристичких производа од заједничког интереса на партнерској основи, тим пре што се са њима деле важни природни (СРП Јерма и Сува планина и сл), културни и други ресурси.

У маркетиншке активности треба укључити блогере, влогере и инфуенсере уз чешће појављивање и комуницирање у медијима, а посебно на друштвеним мрежама. Хоризонтално и вертикално повезивање туризма са привредним и непривредним гранама (саобраћај, угоститељство, економија, пољопривреда, култура, наука, образовање, спорт, занатство, екологија...), приватним, јавним и цивилним сектором, генерисало би синергију и укључило више заинтересованих страна у формирање занимљивије туристичке понуде.

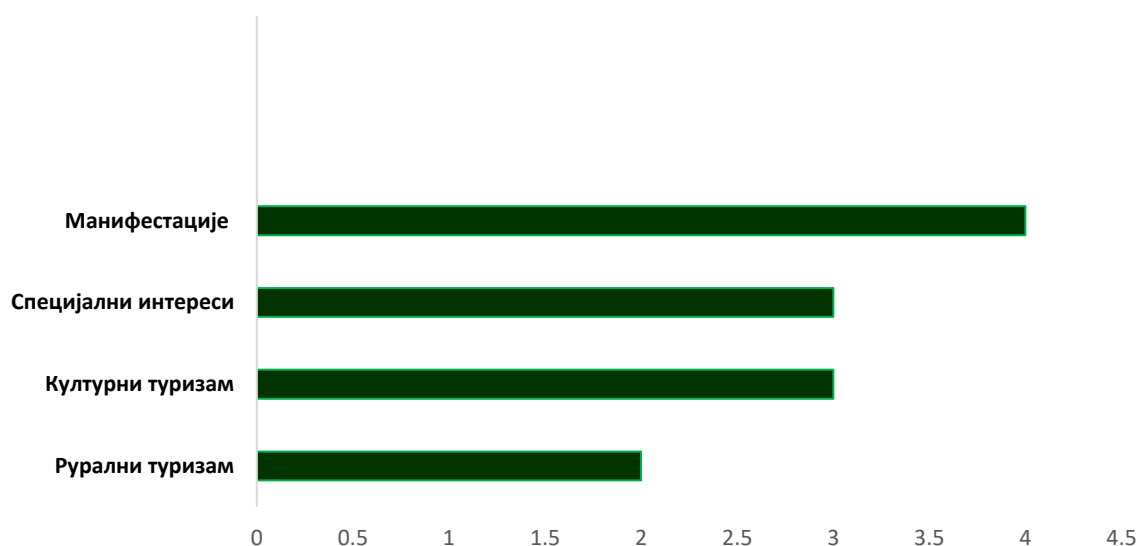
Коришћењем интерних снага и екстерних могућности за превазилажење слабости и претњи које долазе из екстерног окружења општине Бабушница, најоптималније је применити неке од GSTC критеријума одрживих дестинација за развој потенцијалних туристичких атракција (нарочито специјалних резервата природе). На бази туристичких производа специјалних интереса, руралног и манифестационог туризма и повећања обима и квалитета смештајних и угоститељских капацитета, потребно је припремити више комерцијалних пакет аранжмана за домаће и инострано (првенствено бугарско), тржиште.

6. ДЕФИНИСАЊЕ И АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА И ТУРИСТИЧКИХ ТРЖИШТА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА

6.1. Приоритетне активности на развоју туристичких производа

На основу анкетања носилаца активности и доносилаца одлука у општини и ТО Бабушница добијени су подаци о стању и могућој будућој динамици развоја туристичких производа, тржишним сегментима, циљним тржиштима и промотивним активностима од значаја за развој туристичких производа и туристичке понуде лужничког краја.

Графикон број 1. Потенцијални и приоритетни туристички производи општине Бабушница

Извор: Обрада, Агенција „Саветник у туризму“, према спроведеним истраживањима

На Графикону број 1. приказани су туристички производи општине Бабушница који су још увек у почетној фази развоја, осим манифестација, за које се може рећи да је развијени туристички производ. Захваљујући природном наслеђу, у фази развоја је туристички производ специјална интересовања, а на бази културног наслеђа у истим интензитетом (налази се на скали три од пет) је културни туризам. Након више радионица и едукација за физичка лица и пољопривредна газдинстава која желе да се баве руралним туризмом, као и финансијским подстицајима од стране општине, рурални туризам је такође у фази развоја (оцењен тренутно са два на скали један до пет).

Здравствени и бањски туризам нису оцењивани анкетним упитницима иако је ситуационом анализом наведено да за овај туристички производ постоји ресурса основа за даљи развој (Звоначка бања чека финансијска средства за реконструкцију). У предлозима за развој туристичких производа биће обухваћен здравствени и бањски туризам према могућностима које тренутно постоје на територији општине Бабушница.

Табела број 3. Очекивани период могућег развоја туристичких производа на територији општине Бабушница

Туристички производи	Краткорочно	Средњорочно	Дугорочно
Рурални туризам			
Културни туризам			
Специјални интереси			
Манифестације			

Извор: Обрада, Агенција „Саветник у туризму“, према спроведеним истраживањима

На основу резултата анкетних упитника приказаних у табели број 3. предвиђа се да ће се туристички производи развијати по следећој временској динамици:

- Од прве године па надаље, треба наставити са активним развојем руралног и културног туризма, који ће се и дугорочно развијати и после пете године од реализације предлога наведених за развој ових туристичких производа приказаних у оквиру овог документа.
- Средњорочно (после прве године), развој треба усмерити на туристичке производе: Специјалне интересе и Манифестације. То из разлога што су ови туристички производи већ издиференцирани и њихов развој је покренут.
- Дугорочни развој туристичких производа има очекиване ефекте од треће па и након пет година. У том периоду треба наставити са развојем свих туристичких производа, са акцентом на здравствени и бањски туризам, по обнављању Звоначке бање.

Сеоска насеља омогућавају развој руралног, сеоског и агротуризма, док еко туризам и туризам специјалних интереса треба развијати у СРП и на ободу општине Бабушница. Стварање аутентичног туристичког производа заснованог на здравом начину живота, органској храни и активностима у природи биће фактор привлачности за будуће туристе и посетиоце, под условом да се уводе и интерактивни садржаји који ће допринети стварању аутентичних искустава за туристе Бабушнице.

Неке од GSTC критеријума одрживих дестинација при развоју туристичких атракција на простору општине Бабушница најпре треба применити у специјалним резерватима природе. Тиме би се природни потенцијали користили на одрживи начин што локално становништво и туристи и очекују. На бази туристичких производа специјалних интереса, руралног и манифестационог туризма и повећања обима и квалитета смештајних и угоститељских капацитета, потребно је припремити више комерцијалних пакет аранжмана за домаће и инострано (првенствено бугарско), тржиште о чему је већ било речи на претходним страницама овог документа.

6.2. Манифестације

Манифестације су најразвијенији туристички производ на територији општине Бабушница, који се према спроведеним истраживањима, треба даље развијати првенствено иновирањем програмских садржаја и укључивањем суседних општина које припадају истој широј туристичкој дестинацији уз организовање бар једне нове манифестације у наредне две године.

Табела број 4. Календар манифестација на простору општине Бабушница

Назив манифестације	Време одржавања	Кратак опис (до пет реченица)	Број посетилаца/ туриста
Модроглед	19. јануар	Традиционална празнична манифестација за верујући народ у оквиру које се организује такмичење за најбоље лужничко мезе (пихтије, лужничка вурда и др.) и најлепшу песму на дијалекту	300-500

Лужнички мегдан		Традиционална планинска трка по врховима планина. Ове године у форми скајраинг кампа.	200-300
Успон на Големи стол	Април	Традиционална планинарска акција до врха Големи стол за љубитеље лепих врхова и пејзажа.	150-200
Трпеза љубави – Сабор за ученике и верујући народ	Цветна недеља	Традиционални Сабор за ученике и верујући народ у порти манастира Свети Ђорђе у Завидинцу.	200-300
Целоваријада	2. мај	Такмичење излетника у припремању чорбе од ливадског зеља, без меса.	300-400
Николајевски дани	19-22. маја	Манифестација за верујући народ у оквиру обележавања општинске славе Светог Николе.	Око 1000, током 4 дана
Успон на Руј	крај јуна	Традиционална планинарска акција од посебног значаја, на самој граници са Републиком Бугарском, приликом које се сусрећу планинари из Србије и Бугарске.	500-700
Дечји образовно-истраживачки камп, Стрелац	крајем јуна или почетком јула	Традиционална вишедневна едукативна манифестација за ученике и њихове менторе.	Око 100
Луфес – Лужнички фестивал младих	крај јула	Лужнички фестивал младих - најстарија манифестација културног карактера у општини.	2.000-3.000 за четири дана трајања
Комаричке вечери у Љуберађи	2. август	Традиционални фестивал младих, поводом сеоске славе.	500-1000
Свети Пантелејмон, Горчинци	8-9. август	Дводневна традиционална манифестација такмичарског карактера. Учесници се надмећу за најбољу сукану баницу, домаћу ракију, ловачки гулаш и у традиционалним спортским играма.	300-500
Великогоспојински сусрети села, Стрелац	28. август	Спортска такмичења за Месне заједнице општине Бабушница.	200 - 300

Други научни скуп – Одрживи развој пограничних општина Југоисточне Србије	10-11. октобар	Научни скуп стручњака разних области, који представљају своје научне и стручне радове (налазе и истраживања), уз теоријска и практична решења за одрживи развој у различитим областима друштвеног живота.	100-200
Дан општине Бабушница	6. септембар		300-500
Вурдијада	18. октобар	Највећа манифестација у општини, гастро-туристичког карактера. Организује се од 2012. године. Посвећена је традиционалном локалном млечном производу са ознаком географског порекла – Лужничкој вурди. Окупља посетиоце из Србије и региона. Бабушница се претставља као престоница Лужничке вурде/центар предузетништва, трговине млечних производа, зимнице, националне кухиње, производа домаће радиности и др. Манифестацију прати културни програм у циљу очувања културног наслеђа и идентитета локалног становништва.	око 10.000

Извор: Програм рада Туристичке организације за 2025. годину

Према календару манифестација на територији општине Бабушница, приказаном у Табели 4., најпосећенија и најзначајнија манифестација је „Вурдијада“, са око 10.000 гостију из земље и иностранства. „Вурдијада“ има значајно место и у годишњем календару манифестација ТОС-а, а добила је на важности заштитом географског порекла вурде.

Најстарију културну манифестацију „Луфес“, Лужнички фестивал младих, која за четири дана окупи и до 3.000 посетилаца треба обогатити новим садржајима.

Вредан пажње је редак научни скуп „Одрживи развој пограничних општина Југоисточне Србије“ који се одржава по други пут. Стручњаци из разних области, представљају своја научна истраживања и анализе и дају практичне предлоге и решења за одрживи развој у различитим областима друштвеног живота.

ОБЛИЦИ И НИШЕ ТУРИСТИЧКОГ ПРОИЗВОДА И АКТИВНОСТИ
<p>Манифестације: садрже културну, едукативну и социолошку компоненту. Економска одрживост манифестација захтева укључивање више заинтересованих страна и излагача, који нуде комерцијалне садржаје (храну, пиће, рукотворине, сувенире, улазнице за разне догађаје и сл.).</p>
Предлози за побољшање квалитета производа
<p>- Побољшати организациону и управљачку структуру манифестације „Вурдијада“ према Студији –Будућност „Вурдијаде“³⁹. Јасно означити секције у којима се шта продаје (вурда, други гастрономски производи, сувенири и остало). Организовати „такмичење шампиона“, најбољих произвођача вурде у последњих 10 година. Увести едукативне радионице за децу и одрасле о традиционалном начину припреме лужничке вурде тако што би свако донео своју посуду (од стакла или глине) за вурду. Вурда би се уз помоћ и надзор стручног лица правила на лицу места и паковала у посуде у форми гастрономског сувенира са пригодном поруком.</p> <p>- У оквиру манифестације „Луфес“ увести програмски садржај за децу и омладину из ширег региона (Бугарска, Северна Македонија, а касније и друге земље), за најбољи препев енто музике, старе народне песме.... Шатори, логорска ватра уз гитару и филмску пројекцију на отвореном. Фестивалску ознаку/хаштаг користити за промоцију на друштвеним мрежама</p> <p>- У оквиру манифестације „Модроглед“ увести комерцијалну дегустацију производа, по моделу „Направи свој гастро сувенир“. Радионице за младе: „Направити своје прво мезе“. Упаривање хране и одговарајућих алкохолних и безалкохолних пића.</p> <p>- Увести нову манифестацију: „Дечије беседништво“. Током зиме када је мало догађања, организовати такмичење у беседништву, причању старих прича, митова, легенди, здравица и занимљивости лужничког краја на локалном дијалекту, као и дијалектима пиротског краја којим би говорила деца-учесници манифестације из свих ЈЛС пиротског округа.</p> <p>- Организовати Новогодишњи базар (тезге са производима домаћих произвођача, рукотворине, кувани биљни чајеви, ракија и вино, разни слаткиши. Такмичење за најоригиналнији новогодишњи и божићни поклон и пригодну празничну поруку. Током новогодишњих и божићних празника поставити клизалиште за децу и одрасле.</p>
Циљни сегменти
<p>Деца Родитељи и деца Појединци и парови без деце Старија популација 65+ Парови чија су деца одрасла и отишла из родитељског дома</p>
Циљна тржишта
<p>Домаћи туристи Туристи из ех YU република Туристи из ЕУ земаља (без Хрватске и Словеније)</p>

³⁹ https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Prekogranicna_kultura/Studija_Buducnost_Vurdijade.pdf
приступљено: 05.08.2025.

Промоција
Интернет презентације и друштвене мреже Инфлуенсери Радио и ТВ Штампани медији, брошуре Наступи на сајмовима Директни маркетинг у оквиру ТО Бабушница

6.3. Рурални туризам

Рурални туризам је туристички производ који подразумева боравак у руралним или сеоским подручјима са интерактивним садржајима у пријатном природном амбијенту. Најчешће активности су: пешачење, упознавање терена, гљива, лековитог и зачинског биља, учешће на догађајима и манифестацијама, у пољопривредним пословима, практиковање традиције и обичаја и други садржаји повезани са начином живота локалног становништва.

ОБЛИЦИ И НИШЕ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА И АКТИВНОСТИ
<u>Рурални туризам:</u> је најшири облик овог туристичког производа подразумева низ активности укључујући и смештај у руралним подручјима. Сеоски туризам је ужи појам од руралног туризма и подразумева активности и смештај у сеоским насељима. Најужи део овог производа је агротуризам, који подразумева услуге смештаја, исхране, пића и садржаја пружалаца услуга претежно свог и суседних пољопривредних газдинстава у руралном простору. Овај туристички производ се најчешће развија на фармама или кооперацијама - задругама више лица (од којих неки имају смештајне капацитете, други обезбеђују храну и пиће са својих пољопривредних поседа или фарми). Садржаји укључују одмор и рекреацију у природи, излете у сеоске пределе, упознавање и уживање у сеоском начину живота, упознавање са традицијом и гастрономијом уз интерактивност.
Предлози за побољшање квалитета производа
<ul style="list-style-type: none"> - По потреби организовати обуку на тему: Развој руралног, сеоског и агро туризма за понуђаче смештајних и угоститељских услуга и локалних производа. Позвати власнике приватног смештаја, пољопривредна газдинства, старије жене, младе и друге заинтересоване који до сада нису имали ову врсту обуке, а желе да покрену своје мале бизнисе или нису задовољни досадашњим пословањем - Организовати обуке за предузетнице и СТД на тему: Интерактивни садржаји и одрживи развој (организовати викенде за туристе који би у руралном подручју имали кулинарске и друге радионице са домаћинима: прављење зимнице, лужничког сирћета, сокова, сирупа, израду ручних радова и других локалних производа) - Категорисати све смештајне капацитете и унети их у базу Е-туриста - Обезбедити подстицајна средства из општинског буџета за развој руралног туризма (за почетнике, младе и рањиве групе) - Увести ознаке на смештајним објектима за особе са инвалидитетом и „pet friendly“

Циљни сегменти
Родитељи и деца Појединци и парови без деце Старија популација 65+
Циљна тржишта
Домаћи туристи Туристи из ex YU република Туристи из ЕУ земаља (без Хрватске и Словеније)
Промоција
Интернет презентације и друштвене мреже Радио и ТВ Штампани медији, брошуре Наступи на сајмовима Информације у ТО Бабушница

6.4. Специјални интереси

Специјални интереси су селективни облик туризма (пешачење, лов, риболов, јахање, активности у природи, истраживање флоре и фауне, планинарење, бициклизам, џип сафари - „Off Road 4x4“, интерактивни садржаји на отвореном, најчешће у природи...) који спадају у производе од посебног значаја за развој туризма Републике Србије. У општини Бабушница у оквиру туризма специјалних интереса због конфигурације и састава тла постоје услови и за развој нове нише туризма специјалних интересовања - геотуризма⁴⁰ и са њим повезаним истраживањима, тематским шетњама и образовним компонентама.

ОБЛИЦИ И НИШЕ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА И АКТИВНОСТИ
<u>Специјална интересовања</u> : Ова врста туризма се заснива на путовањима ради упражњавања активности на отвореном и посебног доживљаја, у складу са специфичним интересовањима појединаца или група. Специјални интереси намењени су туристима који желе да развијају своја интересовања и посећују места и локације која су у директној вези са њиховим личним афинитетима (припрема хране, „велнес на отвореном“, хобији као што су оријентиринг, риболов, мушичарење, пешачење, брање лековитог биља, учење заната, посматрање птица...). Ова клијентела не жели стандардизована и круто упакована масовна путовања, већ захтева већу флексибилност на бази одрживости и индивидуалне оријентације.

⁴⁰ Геотуризам се формира и покреће посетом локалитетима геонаслеђа и геолокацијама. Важан је као облик рекреације и образовања, али има и значајне научне, етичке и економске импликације.
<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/proc-0017/2024/proc-00172407124B.pdf>, приступљено: 05.08.2025.

Стога програме треба поделити према циљним групама и сезони на тзв. грубе („hard“) и благе („soft“) активности.

Најчешће грубе („hard“) активности су: возња кануом и кајаком, планински бициклизам, планинарење, дуготрајно ходање узбрдо („trekking“), параглајдинг, летење змајем, слободно пењање („free climbing“), џип сафари - „Off Road 4x4“ итд. Од благих („soft“) активности преовлађују: камповање, пешачење по обележеним стазама („hiking“), бициклизам, јахање, лов, риболов, речне експедиције, активности у природи - проучавање флоре и фауне, фото сафари, зорбинг итд.

Предлози за побољшање квалитета производа

1. Према Предлогу плана управљања СРП „Јерма“ за период 2025-2034. године сачинити Локални акциони план у циљу туристичке валоризације СРП „Јерма“ за потребе ЈЛС Бабушница, Димитровград и Пирот на основу критеријума одрживог туризма за атракције (према „GSTC Attraction Standards“). Тако би Бабушница била прва општина у Србији која развија природно наслеђе СРП према критеријумима Глобалног савета за одрживи туризам за атракције. То захтева процену носећег капацитета, екотуризам, едукацију и истраживање, организовање интерпретативног центра са изложбом, дигиталним водичима и другим садржајима у складу са GSTC критеријумима.

2. Организовати едукацију заинтересованих за посао водича/чувара природе према Правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби СРП.

3. Брендирати СРП „Јерма“ (осмислити назив брэнда, слоган, визуелни идентитет - логотип, видове промоције...)

4. Брендирати СРП „Венерина падина“ према принципима одрживости у I степену заштите. Увести само дозвољене садржаје за посетиоце. Организовати „Дан Венерине власи“ (на Светски дан заштите природе 28 јула или на Дан жена 8. марта), уз еко-сајам, продајну изложбу биљака и цвећа, такмичења за најкреативнију женску фризуру (влас), ботаничке шетње, радионице за децу, вођене туре, перформансе и приче у природи.

5. Поставити инфо/едукативне табле и изградити видиковцац на локалитету Три камена (на две супротне стране) са панорамским погледом, на бази претходно урађене „Студије утицаја на животну средину“. Ову атракцију треба укључити у планинарске стазе и туристичке туре како би била много видљивија на друштвеним мрежама, брошурама, сајтовима, репортажама...,

6. Лужнички „Skugase“ (најнижа тачка трке је Бабушница 490 m.n.v. а највиша врх Големи Стол 1.238 m.n.v.), проширити на земље региона (Северна Македонија и Бугарска). Проширити и „Skaјrаning“ лиге Србије и Црне Горе са заинтересованим земљама у региону (нпр. БиХ, Бугарска, Северна Македонија).

7. Уредити пешачке и планинарске стазе:

- Брендирати пешачке и планинарске стазе и тематске руте као: Стазе/руте здравља, лековитог и зачинског биља, гљива, шумских плодова...

- Пројектовати, трасирати, очистити, обележити и брендирати пешачке и планинарске стазе на теме: „Стазе здравља“ у селу Горчинци од видиковца Широки пут до манастира Св. Петка кроз борову шуму у дужини од око 3 km у једном правцу (лака стаза); „Стазе лековитог биља и гљива“ од главног пута до утврђења Шанац дужине 8 km у оба смера (лака стаза)

<p>„Истраживачка“ кружна, средње тешка стаза од села Остатовица до Три камена и остатака старог града у дужини од око 6 km.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Трасирати, очистити и обележити пешачке стазе „Бистре воде“ које воде до водопада, клисура и пећина. - Уредити (очистити, осветлити и обележити) видиковац на месту „Широки пут“ са инфо/едукативним таблама - илустрованим приказом онога што се види; инфо о флори, фауни, геологији, историји; Ознаке у правцу погледа (нпр: Руј – 1700 m, Сува планина – 1810 m); Текст на српском и енглеском (QR код), те мобилијаром за седење, кантама за отпатке и др. - На релацији Ракита-Поганово у сезони организовати превоз мини бусом или возом на точковима (који могу да прођу кроз уске тунеле), трасом воза ћира. <p>8. Поред војног утврђења „Шанац“ на општинској парцели подићи камп насеље са квалитетном пратећом инфраструктуром.</p> <p>9. Инсталирати „Zipr line“ који би повезао две атрактивне зоне у природи. Припремити пројекат, опрему и обучити водиче.</p> <p>10. Уредити објекте за пружање услуга ловцима и информисање туриста у сарадњи са ловачким удружењем „Лужница“. Подстицати гајење и заштиту и унапредити популацију дивљачи и станишта у ловишту „Јерма“</p> <p>11. Олимпијски базен у Бабушници покрити куполом (која се отвара помоћу електричних мотора) како би се користио у сврхе забаве, уживања, рекреације и спорта преко целе године, па и ноћу.</p>
Циљни сегменти
Родитељи и деца Парови чија су деца одрасла и отишла из родитељског дома Појединци и парови без деце Старија популација 65+
Циљна тржишта
Домаћи туристи Туристи из ex YU република Туристи из ЕУ земаља (без Хрватске и Словеније)
Промоција
Интернет презентације и друштвене мреже Радио и ТВ Штампани медији, брошуре Наступи на сајмовима Блогери, инфлуенсери Мобилне апликације (за СПР)

6.5. Културни туризам

Светска туристичка организација (UN Tourism) дефинише културни туризам као: кретање особа из суштински културних мотива као што су студијска путовања, извођачке уметности, посете фестивалима, културним догађајима, локалитетима и споменицима културе, путовања ради проучавања природе, фолклора или уметности и ходочашћа.

ОБЛИЦИ И НИШЕ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА И АКТИВНОСТИ
<p><u>Културни туризам:</u> Овај туристички производ се креира на основу материјалног и нематеријалног културног наслеђа. Најзанимљивији начин интерпретације културног наслеђа је помоћу „Story telling“ („living heritage“ и „living history“) модела. Туристи трагају за доживљајима које им изабрани модели интерпретације и презентације наслеђа омогућавају, уз коришћење интерактивних садржаја (учешћем у традиционалним играма и практиковању обичаја), при догађањима, поистовећивању са ликовима из историје, прича, митова и легенди. У последње време се у те сврхе користе дигиталне технологије и вештачка интелигенција.</p>
<p>Предлози за побољшање квалитета производа</p>
<ol style="list-style-type: none">1. Израдити План детаљне регулације за војно утврђење „Шанац“.2. Опремити и туристички валоризовати утврђење „Шанац“ према Студији туристичке валоризације војног утврђења „Шанац“.3. У Центру за културу поставити дигиталну мапу или интерактивну (паметну) таблу са културним локалитетима (Асеново кале, манастири и цркве са фотографијама, кратким описом и сл.) на простору општине Бабушница4. Организовати обуке за туристичку валоризацију и интерпретацију културног наслеђа по моделу приповедања „storytelling“, оживљавања историје „living history“ и оживљавања културног наслеђа „living heritage“.5. Најстарија машина за израду воска цеђењем из пчелињег саћа, тзв. Тесак, у селу Сурачево, радила је од 1868. до 1958. године. Машина је културно добро под заштитом државе. У сарадњи са Етнографским музејом и уз сагласност власника, рестаурирати машину и организовати изложбу и радионицу у Сурачеву или Центру за културу на захтев заинтересованих група.6. У Центру за културу организовати изложбе и радионице за децу из Србије и Бугарске на тему: прича, митова и легенди. Деца би маштовито писала, причала или сликала мистична места и објекте у природи (Стол, Руј, „Три камена“ „Шанац“ и остале занимљивости Лужнице али и општина са Бугарске стране.)
<p>Циљни сегменти</p>
<p>Деца Родитељи и деца Парови чија су деца одрасла и отишла из родитељског дома Појединци и парови без деце Пословни људи Старија популација 65+</p>
<p>Циљна тржишта</p>

Домаћи туристи Туристи из ех YU република Туристи из ЕУ земаља (без Хрватске и Словеније)
Промоција
Интернет презентације и друштвене мреже Радио и ТВ Штампани медији, брошуре Наступи на сајмовима Директан маркетинг у оквиру ТОО Бабушница Блогери, инфлуенсери

6.6. Здравствени и бањски туризам

Здравствени туризам подразумева путовања и боравак ван места сталног пребивалишта са циљем очувања, побољшања или обнављања здравља укључујући комбинацију медицинских, велнес и рехабилитационих услуга са елементима туризма.

У најширем смислу, здравствени туризам обухвата:

- Медицински туризам – путовање ради дијагностике, лечења или хируршких захвата (нпр. стоматологија, офталмологија, естетска хирургија, ортопедија...).
- Велнес туризам – боравак у бањама, велнес и спа центрима, превенцију, опуштање и побољшање квалитета живота (нпр. масаже, сауне, ароматерапија...).
- Бањски и климатски туризам – коришћење природних лековитих фактора (минералне воде, термални извори, лековито блато, повољна клима...) ради превенције или лечења.
- Рехабилитациони туризам – боравак у специјализованим установама ради опоравка након болести, повреда или операција.
- Туризам активног здравља – физичке активности у природи, планинарење, јога, здравствене радионице, програми здраве исхране...

Здравствени туризам комбинује здравствене услуге и туристичке садржаје, ангажовање стручног медицинског и велнес особља, дужи боравак него у класичном туризму, те висок степен поверења и безбедности.⁴¹

⁴¹ Живановић С. (2015), *Облици и Трендови здравственог туризма*, Врњачка Бања: Факултет за хотелијерство и туризам, Универзитет у Крагујевцу, <http://mhtsps.vpts.edu.rs/documents/090515/2.5/Uni%20Kg%20-%20Forms%20and%20trends%20of%20medical%20tourism.pdf>

Иако Здравствени и бањски туризам за ову ширу туристичку дестинацију нису предвиђени Стратегијом развоја туризма Србије 2016-2025, с обзиром на значај Звоначке бање овај туристички производ је врло битан за Пиротски округ па целу Србију. Зато је нужно припремити Урбанистички план за шире подручје Звоначке бање, укључујући и подручни центар Звонце, на чијим решењима би се базирао развој насеља и инфраструктуре (адекватна водоводна и канализациона мрежа у Звонцу и Звоначкој бањи). Наиме, већ дуго времена Звоначка бања нема статус бање, а медицински блок је ван функције те би се морали изградити и опремити смештајни и угоститељски капацитети уз уређење окружења као тампон зоне.

7. ВИЗИЈА, МИСИЈА И РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА

Визија је жељена слика дестинације која даје правац развоја. При осмишљавању и спровођењу визије учесници често имају различите ставове и могућности утицаја да би на крају формулисали јединствен сврсисходан став уз заједничке амбиције и циљеве. Предложена визија развоја туризма општине Бабушница, усаглашена је са визијом из Плана развоја општине Бабушница 2022-2029.

ВИЗИЈА

Бабушница је одржива микро туристичка дестинација по мери грађана и туриста, аутентична и сигурна, пожељна и препознатљива по спором (slow) туризму⁴² као алтернативи масовном туризму.

Мисија као изјава о намерама и одговара на питања: Зашто дестинација постоји, каквим ресурсима располаже, којим сегментима туристичке тражње служи, шта се нуди, на ком степену квалитета и сл.

МИСИЈА

Мисија туризма општине Бабушница је да кроз одрживо коришћење природних и културних ресурса, понуди посебне доживљаје, подстичући локални економски развој и унапређујући квалитет живота локалног становништва.

⁴² Новаковић Ђ. (2024), *Спори туризам као алтернатива масовном туризму*, Врњачка Бања: Факултет за хотелијерство и туризам, Универзитет у Крагујевцу. *Спори (slow) туризам је фокусиран на успорено, свесно, квалитетно и одрживо путовање које истиче дубљу повезаност са локалном културом, заједницама и природом.*

7.1. Стратешки и оперативни циљеви развоја туризма

Из визије проистичу стратешки и оперативни циљеви развоја туризма, те мере и активности за њихово спровођење. Реализација наведених циљева се очекује до краја 2028. године, при чему је 2023. година узета као базна.

У Табели број 5. представљени су стратешки општи и посебни циљеви и мере за њихову реализацију. У посебној колони приказана је усклађеност стратешких циљева развоја туризма општине Бабушница са Циљевима УН 2023 (SDG). У складу са циљевима у Акционом плану предложене су активности, надлежне организације, рокови, индикатори и средства за њихову реализацију.

Почев од 2026. године, за сваку наредну годину потребно је унапред сачинити годишњи тактички (оперативни) план на бази предвиђених активности из Акционог плана овог документа. На крају сваке године обавезна је евалуација, ради увида шта је и у којој мери од планираних активности спроведено. Туристичка организација Бабушница у сарадњи са општинском управом задужена је за израду оперативних годишњих планова, евалуацију и мониторинг овог Програма развоја туризма са акционим планом.

Табела број 5 Стратешки општи и посебни циљеви развоја туризма и мере за њихову реализацију на територији општине Бабушница

Општи циљ: Одрживи развој туризма		Циљеви одрживог развоја УН 2030 (SDG)
Оперативни циљ:	Мере	
Одрживи развој туризма и предузетништва у туризму	Подстицање развоја комуналне и туристичке инфраструктуре и супраструктуре	
	Подстицање развоја предузетништва кроз обуку заинтересованих страна у туризму	

Посебан циљ 1: Креирање атрактивне и конкурентне туристичке понуде		
Оперативни циљеви :	Мере	
Развој туристичких производа	Јачање атрактивности и конкурентности туристичких производа	
Повећан број долазака и ноћења туриста	Увођење интерактивних атрактивних садржаја у туристичку понуду општине Бабушница	
Појединачан циљ 2: Боља тржишна позиционираност Бабушнице као туристичке дестинације		
Оперативни циљ:	Мере	
Брендирање туристичке дестинације	Подстицање промотивних активности у туризму	

8. РАЗВОЈНИ МОДЕЛ И ПРОЈЕКЦИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ТУРИЗМА

На основу ситуационе и SWOT анализе, истраживања са заинтересованим странама на нивоу локалне заједнице и резултата предвиђених претходним Програмом развоја туризма општине Бабушнице до краја 2025 године, дате су пројекције раста и развоја туризма ове микро дестинације до 2028. године. За пројекцију раста броја долазака и ноћења домаћих и страних туриста узета је 2023. година, док је за пројекцију броја смештајних објеката узето тренутно стање на платформи еТуриста на дан 01. 07. 2025. године.

Под условом да се спроведу активности на унапређењу туризма специјалних интереса и одрживог развоја туризма у СРП „Јерма“ према GSTC критеријумима за атракције, да се изради Детаљни регулациони план и отпочне са туристичком валоризацијом војног утврђења „Шанац“, уз подршку физичких лица и пољопривредних газдинстава на побољшању обима и квалитета приватног смештаја, и уз реализацију планираних инвестиционих пројеката и даљег брендирања дестинације, може се очекивати:

- да се укупан број долазака туриста до краја 2028. године повећа за 80% а број ноћења туриста за 100% у односу на 2023. годину. Посебно је важно што више уравнотежити број долазака и ноћења домаћих и страних туриста
- да се укупни смештајни капацитети до краја 2028. године повећају за 40% у односу на стање од 1. јула 2025. године. При том није важан само обим већ и квалитет, односно, структура смештаних капацитета који би требало да буду вишег стандарда и категорије.

Ова пројекција подразумева да се постојећи нерегистрован смештај у наредне две до три године легализује и да не дође до ванредних околности (већих природних непогода, економске кризе, рецесије и сл.) и снажнијих турбуленција на страном и домаћем туристичком тржишту. Међутим да би се евентуални негативни ефекти избегли и умањили потребно је успоставити ефикасан кризни менаџмент и то не само у туризму. Томе би много допринела обука са радионицом на тему „Кризни менаџмент у туризму“.

9. ПЛАН КОНКУРЕНТНОСТИ СА ПРЕДЛОГОМ КЉУЧНИХ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА

План конкурентности је у корелацији са маркетиншким активностима и стратегијама усмерених на остваривање стратешких циљева приказаних у овом документу.

Придржавајући се предлога и препорука за развој туристичких производа, те циљева, смерница и активности из акционог плана овог документа, општина Бабушница може имати много боље резултате у физичким и финансијским показатељима у туризму до краја 2028. године. Имплементацијом критеријума атрактивности Глобалног савета за одрживи туризам у оквиру СРП, и одговарајућег брендирања дестинације, ова дестинација може постати много препознатљивија и траженија за туристе из Србије и околних земаља.

За привлачење потенцијалних туриста предлажу се маркетинг стратегије:

1. Сегментације тржишта (идентификација хомогених група купаца који дају предност спором, тзв. „slow“ туризму у циљу задовољења својих потреба)
2. Избор циљног тржишта (усмеравање ка једном или више одабраних тржишних сегмената, првенствено љубитеља природе руралног, манифестационог и туризма специјалних интереса, који радије одседају у приватном смештају, него у хотелу).

У предлозима за развој и изградњу атрактивности кључних туристичких производа дати су тржишни сегменти и циљна туристичка тржишта у складу са којима се формира ланац вредности и усмерава туристичка понуда. До краја 2026. године требало би спровести анкету на репрезентативном узорку у циљу истраживања потреба корисника услуга, како би се оценили њихови мотиви доласка и степен сатисфакције првенствено у руралном, манифестационом и туризму специјалних интереса.

Посебну пажњу треба усмерити на креирање заједничких туристичких производа у оквиру Програма и пројеката прекограничне сарадње Србија-Бугарска, где погранична општина Бабушница треба да искористи своје потенцијале за развој одрживог туризма.

9.1. Кључни инвестициони пројекти на територији општине Бабушница

У наредне три године треба спровести започете и планиране инвестиционе пројекте који ће унапредити саобраћајну и комуналну инфраструктуру, те туристичку инфраструктуру и супраструктуру, у складу са планским документима општине Бабушница и предлозима за развој туристичких производа из овог документа.

Од велике важности је недавно потписани уговор за реализацију пројекта „Прекогранична туристичка дестинација Бабушница – Горња Малина (Бугарска): заједничко културно наслеђе, природа и гостопримство“. Пројекат се финансира у оквиру Првог позива Територијалне стратегије Програма (INTERREG VI-A) ИПП Бугарска–Србија 2021–2027. Један је од 10 одобрених пројеката који ће општина Бабушница реализовати са Републиком Бугарском. Укупна вредност пројекта је 774.518,76 ЕУР, а вредност одобреног пројекта за Бабушницу износи 408.302,30 ЕУР. Пројекат има за циљ унапређење туристичке понуде кроз очување заједничке културне баштине и природе, развој инфраструктуре и промоцију гостопримства у прекограничном подручју општина Бабушница и Горња Малина из Бугарске. Очито да је Општина Бабушница активан партнер у регионалним иницијативама усмереним ка одрживом развоју што отвара нову перспективу и то не само у туризму.

Табела број 6. План инвестиционих пројеката на територији општине Бабушница за период 2026-2028. године

Назив инвестиционог пројекта	Време реализације	Задужене институције	Рок реализације	Износ вредности пројекта у РСД
Видиковци и дрвени мобилијар за одмор и предах на територији општине Бабушница	Пројекат је био планиран за 2021/2022 годину	Туристичка организација	Пројекат није одобрен од ресорног министарства, али ће бити иновирани и поновљени у 2026. години	1.000.000
Туристичка валоризација војног утврђења „Шанац“	2025-2028	Општина Бабушница, Туристичка организација, Дом културе	2028	

Санација Купалишног комплекса у Баушници	2026	Општина Бабушница, Туристичка организација		
Пројекат прекограничне сарадње Србија- Бугарска: језеро Бук				Пројекат је у фази разраде

Извор: Годишњи програм рада Туристичке организације

У Табели 6. приказани су кључни инвестициони пројекти општине Бабушнице чијом реализацијом и иновирањем садржаја описаних у поглављу о туристичким производима, би се креирала атрактивна и конкурентна туристичка понуда заснована на принципима одрживог развоја туризма општине Бабушница.

Важно је спровести и све друге планиране пројекте који нису непосредно везани за развој туризма јер сви они граде и утичу на општи имиџ туристичке дестинације у развоју попут Бабушнице.

10. МОДЕЛ УПРАВЉАЊА

Према Закону о туризму Републике Србије локалне туристичке организације се не баве само промоцијом, већ и другим маркетинг активностима од интереса за развој туристичког производа, повезују туризам са другим привредним и непривредним гранама на нивоу ЈЛС, и сарађују са свим заинтересованим странама које креирају туристичку понуду дестинације. Стога и ТОО Бабушница треба да се бави развојем туристичких производа и да заједно са представницима ЈЛС подржи физичка лица кроз едукације и категоризацију смештајних објеката у приватном власништву у домаћој радиности (собе, апартмани, куће) и сеоским туристичким домаћинствима. ТОО Бабушница обавља и информативно – пропагандне и промотивне активности, организује манифестације, едукацију запослених и незапослених лица, прикупља статистичке податке о туристичком промету, броју и структури смештајних објеката и капацитета, учествује на семинарима, догађајима и пословним скуповима широм земље, па и ван ње, ради иновирања знања и размене искустава у туризму.

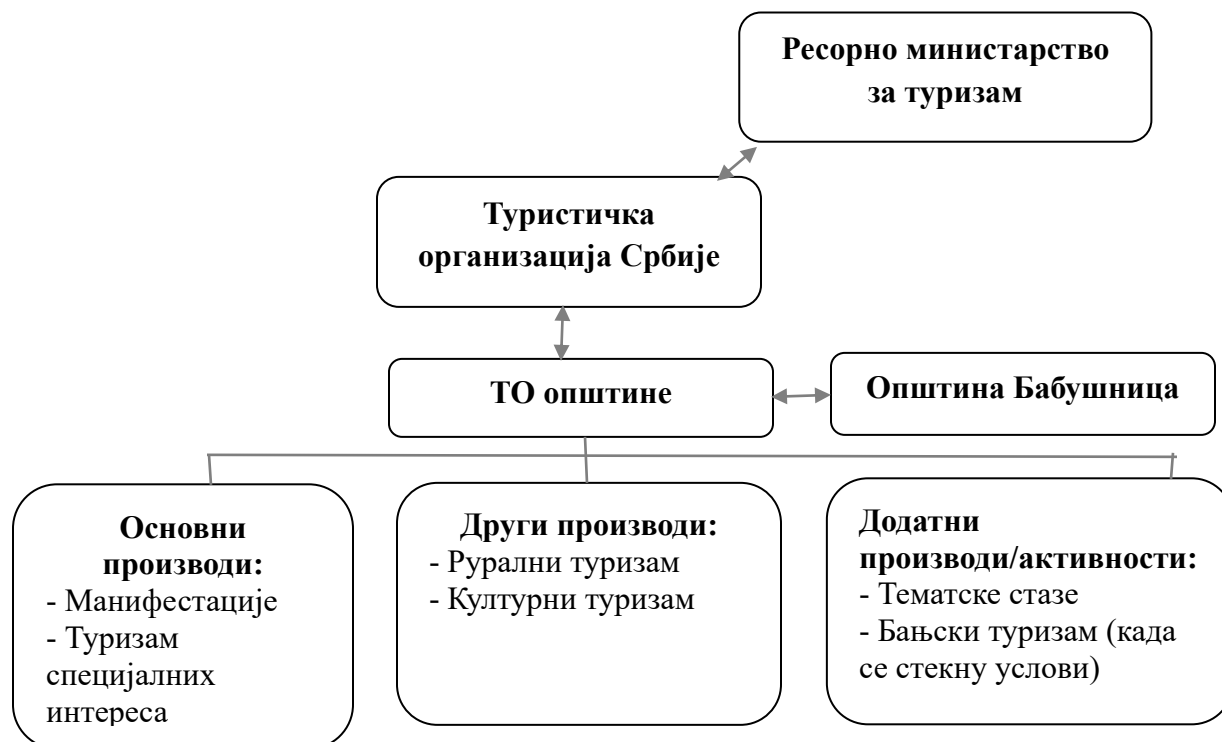
ТОО Бабушница мора правовремено најавити, послати позиве и припремити спотове за све врсте догађања. Током разних догађања треба направити што професионалније и интригантније фотографије, прилоге и видео материјале, поставити их на друштвене мреже, пратити и анализирати. Обавезан је квалитетан и ажуран „press clipping“, праћење реакција и коментара у свим средствима информисања о организованом конкретном догађају или целој дестинацији. ТОО или спољни сарадник у области медија мора редовно да прати и анализира штампане и електронске медије и издваја позитивне и негативне коментаре од значаја за унапређење туризма на дестинацији. Најафирмативније коментаре посебно познатих и угледних личности треба поставити на Интернет страницу и друштвене мреже.

Убудуће би ТОО Бабушница и сви актери у туристичком сектору на простору општине треба да се више укључе у процес планирања и развоја, од израде просторних и других стратешких планова који се директно и индиректно односе на унапређење туристичке дестинације, па до свих развојних пројеката Општине и остваривање стратешких циљева предложених овим документом.

Управљање дестинацијом захтева успостављање система стратешких и оперативних намера и одлука у циљу промоције и комерцијализације туристичког производа. Мада ТОО

Бабушница у складу са својим надлежностима може да управља дестинацијом, још увек није у могућности да самостално креира ланац вредности у туризму дестинације. Ово тим пре што бављење развојем захтева детаљне анализе, израду планских докумената и пројеката и њихову реализацију. За успешан дестинацијски менаџмент и маркетинг ЈЛС попут Бабушнице најефикаснији је холистички приступ кроз блиску сарадњу са свим општинским секторима комплементарним туризму.

Слика број 12. Модел управљања микро туристичком дестинацијом Бабушница

Извор: Обрада аутора према анализи ситуације и стратешких циљева

На слици број 12. приказан је модел управљања микро туристичком дестинацијом општине Бабушница за период 2026-2028. године. На основу стратешких докумената које доноси Влада на предлог ресорног министарства за туризам и ТОС-а, ТОО Бабушница у сарадњи са општином Бабушница као ЈЛС, спроводи исте али и креира и спроводи своје циљеве и активности у циљу даљег одрживог развоја туризма на дестинацији. ТОО Бабушница сваке године креира свој План и програм промотивних активности (у складу са Програмом развоја туризма општине), који се доставља ТОС-у на сагласност. По одобрењу

Плана и програма промотивних активности, приступа се његовом спровођењу. Програм развоја туризма предвиђа да ТОО у сарадњи са општином и свим заинтересованим странама у туризму у јавном, приватном и цивилном сектору, изради и спроведе евалуацију оперативног годишњег плана крајем сваке године, која је јавно доступна преко званичне интернет странице ТОО Бабушница.

У овом документу приказани су туристички производи са интерактивним садржајима које треба развијати до краја 2028. године у циљу повећања атрактивности и конкурентности туристичке понуде Бабушнице као микро туристичке дестинације.

Пројекти побољшања квалитета туристичких производа ће се углавном финансирати из сопствених средстава које ће једним делом ТОО Бабушница опредељивати у складу са датим предлозима развоја туристичких производа и пројектима а према стратешким и оперативним циљевима и са њима одређеним мерама из Акционог плана овог документа.

Како је ТОО Бабушница главни носилац активности у управљању одржим развојем туризма, потребно је у складу са предлозима и препорукама из овог документа, иновирати туристичку понуду и у складу са њом „ребрендирати“, односно креирати нови бренд туристичке дестинације, како би се у лужнички крај привукао већи број туриста и посетилаца, посебно из иностранства. Ребрендирање би укључило све идентификационе елементе: Назив дестинације (који носи емоцију и препознатљивост), Лого (визуелни симбол који представља суштину дестинације), Слоган (кратку, јасну и инспиративну поруку) и Визуелни идентитет (боје, типографија, графички елементи). Потребно је показати шта Бабушницу издваја од других (природне лепоте, култура, гастрономија, активности, гостопримство...) и главни разлог због кога туристи треба да је изабере.

За почетак би на амбалажи и етикетама хране и пића и других локалних производа требало сликом приказати главна обележја овог краја (Стол, Руј, Јерма, Шанац, Три камена, Венерину влас и др.), што би изазвало додатно интересовање корисника робе и услуга.

ЗАКЉУЧАК

Израдом првог Програма развоја туризма општине Бабушница 2022-2025 и изградњом материјалне базе туризма (унапређењем друмске мреже, отварањем смештајних и угоститељских објеката и обогаћивањем садржаја кључних туристичких производа), започео је организовани стратешки развој туризма овог краја. Захваљујући одређености локалне самоуправе да се на простору општине Бабушница развије туризам, радом локалне туристичке организације и едукацијама, обукама и радионицама у претходне три године покренут је развој руралног туризма, иновирани су садржаји неких манифестација и активности у области туризма посебних интереса и заштитило географско порекло најпознатијег производа лужничког краја вурде, што је повећало тржишну конкурентност у односу на друге општине у окружењу и шире.

Стратешки развој у Програму развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026-2028 године заснован је на Циљевима одрживог развоја УН (Sustainable Tourism Goals-SDG). У складу са тим, у овом документу су осмишљене и предложене активности како би се креирала што привлачнија комерцијална туристичка понуда заснована на природном и културном (материјалном и нематеријалном) наслеђу у циљу креирања посебних искустава и доживљаја потенцијалних туриста и посетилаца.

Поред карактеристичних предеоних целина и елемената, културно, етнолошко и историјско наслеђе чине простор Лужнице веома специфичним. За потребе туристичке валоризације природних ресурса најбитније је да су у овом крају заштићена природна добра очувана и да је њихово коришћење у границама одрживости. Најважнији природни потенцијали за развој туризма су Звоначка бања и специјални резервати природе (Јерма, Венерина падина и Сува планина), а од културних потенцијала војно утврђење „Шанац“, манастир Свете Петке у Горчинцу и нематеријално културно наслеђе. Требало би преиспитати могућност пренамене објеката у власништву општине за потребе туризма (смештаја, исхране, рекреације, забаве, разоноде...). Као кључне слабости препознати су: слаба диверзификација привредних активности, недовољна инфраструктурна опремљеност, изражена депопулација, те неповољна старосна, миграциона и образовна структура становништва и недостатак кадрова у туризму и угоститељству.

На бази кабинетских и теренских истраживања за потребе овог документа, може се закључити да туристички развој треба усмерити у инвестирање, обнову и допуну туристичке инфраструктуре и супраструктуре у Звоначкој бањи, активирати утврђење „Шанац“ (према препорукама из Студије туристичке валоризације српског војног утврђења „Шанац“), за који треба припремити План детаљне регулације и СРП „Јерма“ у сарадњи са градом Пиротом и општином Димитровград. Наиме, за креирање привлачније и квалитетније шире туристичке понуде нужна је сарадња са суседним ЈЛС и ЛТО на развоју туристичких производа од заједничког интереса на партнерској основи, тим пре што се са њима деле важни природни (СРП Јерма и Сува планина и сл), културни и други ресурси.

Коришћењем интерних снага и екстерних могућности за превазилажење слабости и претњи из екстерног окружења општине Бабушница, најоптималније је применити неке од GSTC критеријума одрживих дестинација за развој потенцијалних туристичких атракција, а нарочито специјалних резервата природе. На бази достигнутог развоја туристичких производа специјалних интереса, руралног и манифестационог туризма и повећања обима и квалитета смештајних и угоститељских капацитета, потребно је припремити више комерцијалних пакет аранжмана за домаће и инострано (првенствено бугарско), тржиште. Како би се кадрови на локалном нивоу оспособили да предвиђено и спроведу, креирају и развију туристичку дестинацију неопходно је наставити са обукама у туризму и угоститељству (хотелијерству и ресторатерству).

Хоризонтално и вертикално секторско повезивање туризма са привредним и непривредним гранама, приватним, јавним и цивилним сектором, генерисало би синергију и укључило више заинтересованих страна у формирање занимљивије туристичке понуде. У том смислу, треба користити државне и иностране фондове (првенствено ЕУ програме), и чешће аплицирати за средства, посебно за пројекте међународне сарадње са Бугарском у области туризма.

За осетније повећање туристичког промета неопходна је квалитативна промена која би генерисала веће приходе. Да би се то постигло, понуда се мора прилагодити новим трендовима и захтевима туристичке тражње а развој кључних туристичких производа усагласити са Програмом развоја туризма са акционим планом општине Бабушница 2026. - 2028. године.

АКЦИОНИ ПЛАН РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА 2026-2028. ГОДИНЕ

<p style="text-align: center;">Општи циљ: Одрживи развој туризма</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>5 РОДНА РАВНОПРАВНОСТ</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>7 ДОСТУПНА И ОБНОВЉИВА ЕНЕРГИЈА</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>8 ДОСТОЈАНСТВЕН РАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>9 ИНДУСТРИЈА, ИНОВАЦИЈЕ И ИНФРАСТРУКТУРА</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>12 ОДГОВОРНА ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЉА</p> </div> </div>						
Оперативни циљ	Мера	Активност/ Пројекат	Одговорне институције	Време реализације /крајњи рок	Индикатор	Извори финансирања
Одрживи развој туризма и предузетништва у туризму	Подстицање развоја комуналне и туристичке инфраструктуре и супраструктуре	Извршити реконструкцију пута Бабушница - Звоначка бања	Општина Бабушница	2027-2028	Реконструисан пут Бабушница-Звоначка бања	Општина Бабушница Министарство грађевинарства саобраћаја и инфраструктуре
		Израдити Урбанистички план за шире подручје Звоначке бање и подручни центар Звонце	Општина Бабушница Општина Димитровград	2027-2028	Постоји Урбанистички план за шире подручје Звоначке бање и Звонце	Општина Бабушница Министарство грађевинарства саобраћаја и инфраструктуре
		Извршити реконструкцију спрата у ОШ „Братство“ у Звонцу у сврху туризма	Општина Бабушница	2026-2027	Реконструисан спрат у ОШ „Братство“ у Звонцу у сврху туризма	Општина Бабушница Министарство за бригу о селу
		Извршити реконструкцију ОШ са домом ученика „Добринка Богдановић“ у Стрелацу у сврху туризма	Општина Бабушница	2026-2027	Реконструисана ОШ са домом ученика „Добринка Богдановић“ у Стрелцу у сврху туризма	Општина Бабушница Министарство за бригу о селу

		Извршити реконструкцију дома ученика (интерната) у ОШ „Светозар Марковић“ Љуберађа за потребе туризма	Општина Бабушница	2026-2027	Реконструисан дом ученика (интернат) у ОШ „Светозар Марковић“ Љуберађа за потребе туризма	Општина Бабушница Министарство за бригу у селу
		Изградити адреналин парк у насељу Бабушница	Општина Бабушница	2027-2028	Изграђен адреналин парк у насељу Бабушница	Општина Бабушница МТО Средства донатора
		Набавити возила (мини бус или воз на точковима који могу проћи кроз уске тунеле), на релацији Ракита-Поганово где је ишао воз ћира	Општина Бабушница Општина Димитровград	2026-2028	Набављено возило (мини бус или воз на точковима) које саобраћа на релацији Ракита-Поганово где је ишао воз ћира	Општина Бабушница Општина Димитровград Средства донатора Фондови кроз пројекте прекограничне сарадње
		Изградити видиковац на локалитету Три камена (на две супротне стране) и поставити дрвене мобилијаре за одмор и предах	ТОО Бабушница	2026	Изграђен видиковац на локалитету Три камена (на две супротне стране) са дрвеним мобилијарима за одмор и предах	Општина Бабушница МТО
		Израдити План детаљне регулације за војно утврђење „Шанац“	Општина Бабушница Завод за заштиту споменика културе Ниш	2026	Израђен План детаљне регулације за војно утврђење „Шанац“	Општина Бабушница

		Уредити војно утврђење „Шанац“ према Студији туристичке валоризације засноване на принципима одрживог коришћења културног наслеђа	Општина Бабушница Дом културе Предузетници Удружења	2026-2028	Уређено војно утврђење „Шанац“ као туристичка атракција забавно едукативног карактера	Општина Бабушница Министарство одбране РС МТТ Предузетници Фондови кроз пројекте прекограничне сарадње Средства донатора
		Извршити санацију купалишног комплекса у Бабушници и наткривени базен	Општина Бабушница ТОО Бабушница	2026-2027	Санитан купалишни комплекс и наткривени базен	Општина Бабушница
		Набавити опрему и инсталирати „Zipr line“ на пригодном атрактивном месту	Општина Бабушница ТОО Бабушница	2026-2028	Постоји „Zipr line“ на територији Бабушнице	Општина Бабушница Средства донатора
		Уредити објекте за пружање услуга ловцима и информисање туриста	Општина Бабушница Ловачко удружење „Лужница“ из Бабушнице	2026-2028	Уређени објекти за пружање услуга ловцима и информисање туриста	Општина Бабушница Ловачко удружење „Лужница“ Средства донатора
		Уредити простор мобилијаром и садржајима око језера Бук (пешачке стазе, информативне табле и сл.)	Општина Бабушница ТОО Бабушница	2026-2028	Уређена инфраструктура и туристичка супраструктура око језера Бук	Општина Бабушница Пројекти прекограничне сарадње Србија-Бугарска

		Реновирати куће у стилу народног градитељства. Амбијенталне целине претворити у изложбене и и продајне центре локалних производа	Општина Бабушница Предузетници Удружења Власници старих вредних кућа Пољопривредна газдинстава	2027-2028	Реновиране куће у стилу народног градитељства. Амбијенталне целине претворене у изложбене/ и продајне центре локалних производа	Општина Бабушница Средства донатора Предузетници
		Трасирати, очистити и обележити пешачке стазе „Бистре воде“ до водопада, клисура и пећина на простору општине Бабушница	Општина Бабушница Удружења	2026-2027	Трасиране, очишћене и обележене пешачке стазе „Бистре воде“ до водопада, клисура и пећина	Општина Бабушница Средства донатора
		Током новогодишњих и божићних празника поставити клизалиште у Бабушници	Општина Бабушница	2026-2028	Постоји клизалиште у Бабушници које ради од децембра до марта	Општина Бабушница
	Подстицање развоја предузетништва кроз обуку физичких лица која издају смештај Подстицаји за развој руралног туризма, уз обуку за јачање женског предузетништва	Организовати обуку: Развој руралног, сеоског и агро туризма за понуђаче смештајних и угоститељских услуга и локалних производа. Организовати обуку за предузетнице и СТД: Интерактивни садржаји и одрживи	Општина Бабушница Пољопривредна газдинства Удружења Предузетници Консултанти	2026-2027	Реализована обука. Обучено 20 особа за рурални туризам, 10 особа за креирање интерактивних садржаја у оквиру СТД и 10 особа у области Кризног	Општина Бабушница Средства донатора

	Обезбеђивање подстицајних средства из општинског буџета за развој руралног, сеоског и агро туризма (за почетнике, младе и рањиве групе)	развој (викенд пакети за туристе који би у руралном подручју имали кулинарске и друге радионице са домаћинима) Организовати обуку: Кризни менаџмент у туризму за све који су директно и индиректно повезани са туризмом и угоститељством			менаџмента у туризму	
Посебан циљ 1: Креирање атрактивне и конкурентне туристичке понуде						
						
Оперативни циљ	Мера	Активност / Пројекат	Одговорне институције	Време реализације /крајњи рок	Индикатор	Извори финансирања
Развој туристичких производа	Јачање атрактивности и конкурентности туристичких производа	- Побољшати организациону и управљачку структуру манифестације „Вурдијада“ према Студији –Будућност „Вурдијаде“ . Јасно означити секције у којима се шта продаје (Вурда, други гастрономски производи, сувенири и остало).	Општина Бабушница Дом културе Удружења Предузетници	2026-2027	Уведени нови програмски садржаји за манифестације: „Вурдијада“, „Луфес“, „Модроглед“ Уведене две нове манифестације током зимских месеци: Новогодишњи	Општина Бабушница Министарство културе Средства спонзора и донатора

		<p>Организовати „Такмичење шампиона“, најбољих произвођача вурде у последњих 10 година. Увести едукативне радионице о традиционалном начину припреме лужничке вурде. Вурда би могла да се пакује у одговарајуће посуде у форми гастрономског сувенира са пригодном поруком.</p> <p>- У оквиру манифестације „Луфес“ увести програмски садржај за децу и омладину из ширег региона (Бугарска, Северна Македонија, а касније и друге земље), за најбољи препев етно музике, старе народне песме.... Фестивалску ознаку/хаштаг користити за промоцију на друштвеним мрежама</p>			<p>базар и „Дечије беседништво“</p>	
--	--	--	--	--	-------------------------------------	--

		<p>- У оквиру манифестације „Модроглед“ увести комерцијалну дегустацију производа, по моделу „Направи свој гастро сувенир“. Радионице за младе: „Направити своје прво мезе“.</p> <p>Упаривање хране и одговарајућих алкохолних и безалкохолних пића.</p> <p>- Увести нове манифестације: Такмичење у беседништву, причању старих прича, митова, легенди, здравица и занимљивости лужничког краја и целог Пиротског округа на локалном дијалекту, „Дечије беседништво“.</p> <p>- Организовати Новогодишњи базар (тезге са производима домаћих произвођача хране, пића, рукотворина, сувенира</p>				
--	--	---	--	--	--	--

		<p>- Израдити Локални акциони план у циљу туристичке валоризације СРП „Јерма“ за потребе ЈЛС Бабушница, Димитровград и Пирот на основу критеријума одрживог туризма за атракције (према „GSTC Attraction Standards“).</p> <p>- Организовати обуку заинтересованих за посао водича/чувара природе према Правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби СРП.</p>	<p>Општина Бабушница Дом културе Републички завод за заштиту природе Регионални завод за заштиту културе из Ниша Удружења Предузетници</p>	2026-2027	<p>- Израђен Локални акциони план туристичке валоризације СРП „Јерма“ на основу критеријума одрживог туризма за атракције (према „GSTC Attraction Standards“).</p> <p>- Обучено седам особа за посао водича/чувара природе</p>	<p>Општина Бабушница Министарство за заштиту животне средине Средства спонзора и донатора</p>
	Повећање броја долазака и ноћења туриста	<p>- Лужнички „Skugase“ проширити на земље региона (Северна Македонија и Бугарска). Проширити и „Skajraning“ лиге Србије и Црне Горе са заинтересованим земљама у региону (нпр. БиХ, Бугарска, Северна Македонија).</p> <p>- Уредити пешачке и планинарске стазе:</p>	<p>Општина Бабушница ТОО Бабушница Планинарско друштво Удружења Предузетници</p>	2026-2028	<p>- Лужнички „Skugase“ проширен на Северну Македонију и Бугарска. „Skajraning“ лига проширена на земљама у региону -Уређене пешачке и планинарске стазе: Стазе/руте здравља,</p>	<p>Општина Бабушница Пројекти прекограничне сарадње Србија-Бугарска Средства донатора и спонзора</p>

		<p>- Стазе/руте здравља, лековитог и зачинског биља, гљива, шумских плодова у селу Горчинци од видиковца Широки пут до манастира Св. Петка, „Стазе лековитог биља и гљива“ од главног пута до утврђења Шанац дужине 8 km у оба смера (лака стаза),</p> <p>„Истраживачка“ кружна, средње тешка стаза од села Остатовица до Три камена и остатака старог града у дужини од око 6 km.</p> <p>- Трасирати, очистити и обележити пешачке стазе „Бистре воде“ које воде до водопада, клисура и пећина.</p> <p>- На релацији Ракита-Поганово у сезони организовати превоз мини бусом или возом на точковима (који могу да прођу кроз тунеле), трасом</p>		<p>лековитог и зачинског биља, гљива, шумских плодова у селу Горчинци од видиковца Широки пут до манастира Св. Петка, „Стазе лековитог биља и гљива“ ,</p> <p>„Истраживачка“ стаза од села Остатовица до Три камена - Трасирана, очишћена и обележена пешачка стаза „Бистре воде“ која води до водопада, клисура и пећина.</p> <p>- На релацији Ракита-Поганово постоји превоз мини бусом или возом трасом којом је ишао воз ћира.</p> <p>- Поред војног утврђења „Шанац“ постоји камп насеље са инфраструктуром</p>	
--	--	---	--	--	--

		<p>воза ћира. - Поред војног утврђења „Шанац“ на општинској парцели подићи камп насеље са квалитетном инфраструктуром</p>				
		<p>- У Центру за културу поставити дигиталну мапу или интерактивну (паметну) таблу са културним локалитетима (Асеново кале, манастири и цркве са фотографијама, кратким описом и сл.) на простору општине Бабушница - Организовати обуке за туристичку валоризацију и интерпретацију културног наслеђа по моделу приповедања „storytelling“, оживљавања историје „living history“ и оживљавања културног наслеђа „living heritage“. - У сарадњи са Етнографским музејом и уз</p>	<p>Општина Бабушница ТОО Бабушница Дом културе Удружења Предузетници Консултанци</p>	<p>2026-2027</p>	<p>-У Центру за културу постављена дигитална мапа или интерактивна табла са културним локалитетима Бабушнице - Обучено 10 особа за туристичку валоризацију и интерпретацију културног наслеђа по моделу приповедања „storytelling“, оживљавања историје „living history“ и оживљавања културног наслеђа „living heritage“. - Рестаурирана</p>	<p>Општина Бабушница Мнистартво културе Пројекти прекограничне сарадње Србија-Бугарска Средства донатора и спонзора</p>

		<p>сагласност власника, рестаурирати машину за израду воска цеђењем из пчелињег саћа, тзв. Тесак, из села Сурачево, и организовати изложбу и радионицу у вези са настанком и начином рада ове машине</p> <p>- У Центру за културу организовати изложбе и радионице за децу из Србије и Бугарске на тему: Прича, митова и легенди у вези са природним наслеђем Стола, Руја, „Три камена“ али и „Шанца“ и осталих занимљивости Лужнице и општина са Бугарске стране</p>			<p>машина за израду воска у селу Сурачево. Постављена изложба и радионице у вези са настанком и начином рада ове машине</p> <p>-Реализовано пет изложба са радионицама у Центру за културу за децу из Србије и Бугарске на тему: Прича, митова и легенди у вези са природним наслеђем Стола, Руја, „Три камена“, „Шанца“, и осталих занимљивости Лужнице и општина са Бугарске стране</p>	
--	--	---	--	--	---	--

Појединачан циљ 2: Боља тржишна позиционираност Бабушнице као туристичке дестинације

Оперативни циљ	Мера	Активност / Пројекат	Одговорне институције	Време реализације / крајњи рок	Индикатор	Извори финансирања
Брендирање туристичке дестинације	Подстицање промотивних активности у туризму	<ul style="list-style-type: none"> - Снимити промотивни филм о туристичкој понуди Бабушнице - „Cross-marketing“ – промовисање природног наслеђа кроз пољопривредне производе - Брендирати СРП „Јерма“ (осмислити назив брэнда, слоган, визуелни идентитет - логотип, видове промоције...) - Брендирати СРП „Венерина падина“ према принципима одрживости у I степену заштите. - Израдити План и програм брендирања туризма Бабушнице 	Општина Бабушница ТОО Бабушница Дом културе Предузетници Удружења	2026-2028	-Постоји промо туристички филм о Бабушници - На амбалажи и етикетама хране и пића и других локалних производа сликом су приказани Стол, Руј, Јерма, Шанац, Три камена, Венерина влас и др.	Општина Бабушница ТОО Бабушница

ПОПИС СЛИКА И ТАБЕЛА

Попис слика	Број стране
Слика број 1. Положај Бабушнице у пиротском округу	13
Слика број. 2 Центар градског насеља Бабушница”	14
Слика број 3. Венерина влас („девојачка коса“)	18
Слика број 4. Специјални резерват природе „Јерма”	19
Слика број 5. Три камена (Три сестре)	22
Слика број 6. Големи стол (тзв. „Олимп Бабушнице“)	22
Слика број 7. Огледни пример видиковца (Златар - Савина столица)	23
Слика број 8. Српско војно утврђење Шанац	26
Слика број 9. Манастир Св. Петке у Горчинцу	27
Слика број 10. Дом културе у Бабушници	30
Слика број 11. Лужничка вурда	31
Слика број 12. Модел управљања микро туристичком дестинацијом Бабушница	68

Попис табела	Број стране
Табела број 1. Укупан број долазака и ноћења туриста на територији општине Бабушница у периоду 2020-2024. година	38
Табела број 2. Смештајни објекти на територији општине Бабушница	39
Табела број 3. Очекивани период могућег развоја туристичких производа на територији општине Бабушница	48
Табела број 4. Календар манифестација на простору општине Бабушница	49
Табела број 5 Стратешки општи и посебни циљеви развоја туризма и мере за њихову реализацију на територији општине Бабушница	61
Табела број 6. План инвестиционих пројеката на територији општине Бабушница за период 2026-2029. године	65

Попис графикона	Број стране
Графикон број 1. Потенцијални и приоритетни туристички производи општине Бабушница	47

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Живановић С. (2015), *Облици и Трендови здравственог туризма*, Врњачка Бања: Факултет за хотелијерство и туризам, Универзитет у Крагујевцу, <http://mhtsps.vpts.edu.rs/documents/090515/2.5/Uni%20Kg%20-%20Forms%20and%20trends%20of%20medical%20tourism.pdf>
2. Закон о туризму („Службени гласник РС”, бр.17/2019)
3. Законом о планском систему РС („Службени гласник РС”, бр. 30/18)
4. Законом о угоститељству („Службени гласник РС”, бр. 17/2019)
5. Новаковић Ђ. (2024), *Спори туризам као алтернатива масовном туризму*, Врњачка Бања: Факултет за хотелијерство и туризам, Универзитет у Крагујевцу
6. План развоја општине Бабушница 2022-2029, https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Plan_razvoja_OB_2022_do_2029.pdf, приступљено 23. 07. 2025.
7. Правилник о садржини и начину израде програма развоја туризма („Сл. гласник РС“, број 86/2020)
8. Просторни план општине Бабушница 2010 – 2025
9. Процене становништва, РЗС и Попис становништва, домаћинства и станова, РЗС http://devinfo.stat.gov.rs/serbiaprofilelauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Babusnica_URS RB002002006002.pdf, приступљено: 26.07.2025.
10. Статистика шумарства, РЗС http://devinfo.stat.gov.rs/serbiaprofilelauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Babusnica_URS RB002002006002.pdf, приступљено: 27.07.2025.
11. Статут туристичке организације општине Бабушница, <https://www.tobabusnica.com/docs/tobabusnica/Statut%20TO%20Babusnica.pdf>, приступљено: 21.07.2025.
12. Стратегија безбедности саобраћаја на путевима општине Бабушница 2023 - 2028., https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Strategija_bezbednosti_saobracaja_opstine_Babusnica_2023_do_2028.pdf, приступљено: 23.05. 2025.
13. Стратегија развоја туризма РС 2016-2025 („Сл. гласник РС“, бр. 98/2016)

14. Уредба о методологији за израду средњорочних планова („Службени гласник РС”, бр. 8/2019)
15. Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржаја појединачних докумената јавних политика („Службени гласник РС”, бр. 8/2019)
16. Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе („Службени гласник РС“, бр. 104/2014)

Интернет странице

1. <https://www.jovanajovic.rs/post/srpski-stounhend%C5%BE-ostatovica-tri-kamena>, приступљено: 20.07.2025.
2. <https://asrbija.com>, приступљено: 22.07.2025.
3. <https://decjikampstrelac.weebly.com/>, приступљено: 20.07.2025.
4. <https://eparhijaniska.rs/manastiri/manastir-poganovo?start=12>, приступљено: 19.07.2025.
5. <https://eparhijaniska.rs/manastiri/manastir-zavidince>, приступљено: 19.07.2025.
6. <https://far.rs/sr/2024/11/06/arheolozi-u-zvonackoj-banji-pronasli-naseobinu-iz-doba-mezolita/>, приступљено: 22.07.2025.
7. <https://far.rs/sr/tag/opstina-babusnica/>, приступљено 23. 07. 2025.
8. <https://lepotesrbije.alo.rs>, приступљено 29. 07. 2025.
9. <https://lepotesrbije.alo.rs/turizam/vesti/10668/savina-stolica-na-vrhu-planine-pogled-pokriva-sarene-bajkovite-krajolike-i-velelepno-zlatarsko-jezero/vest>, приступљено: 20.07.2025.
10. <https://mto.gov.rs/tekst/308/sektor-za-turizam.php>, приступљено: 20.07.2025.
11. <https://mtt.gov.rs/download/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf>, приступљено 23. 07. 2025.
12. <https://nis.pks.rs/strana/rpk-nis-o-nama>, приступљено: 23.07.2025.
13. <https://parksdinarides.org/specijalni-rezervat-prirode-jerma/>, приступљено: 28.07.2025.
14. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/proc-0017/2024/proc-00172407124B.pdf>, приступљено: 05.08.2025.

15. https://srbijasume.rs/ssume/wp-content/uploads/2021/02/Sume_120.pdf, приступљено: 23.07.2025.
16. <https://srbijasume.rs/ssume/wp-content/uploads/2024/03/PlanUprJerma2024.pdf>, приступљено: 29.07.2025.
17. <https://tobabusnica.com/crkve>, приступљено: 19.07.2025.
18. <https://tobabusnica.com/scentar>, приступљено: 21.07.2025.
19. https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Prekogranicna_kultura/Studija_unapredjenja_turistickih_potencijala_u_OB_i_prekogranicom_podrucju.pdf, приступљено 29. 07. 2025.
20. https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Prekogranicna_kultura/Studija_Buducnost_Vurdijade.pdf, приступљено: 05.08.2025.
21. https://www.babusnica.rs/images/dokumenti/Strateski_dokumenti/Plan_razvoja_OB_2022_do_2029.pdf, приступљено 22. 07. 2025.
22. <https://www.babusnica.rs/index.php/o-babusnici/prirodne-odlike>, приступљено 20. 07. 2025.
23. <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grada-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено 27. 07. 2025.
24. <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grada-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено: 21.07.2025.
25. <https://www.euproplus.org.rs/uploads/files/885-471-strategija-razvoja-urbanog-podrucja-grada-pirota-i-opsina-babusnica-dimitrovgrad-i-bela-palanka.pdf>, приступљено: 23.07.2025.
26. <https://www.plusonline.rs/svi-nasi-nacelnici-okruga>, приступљено 22. 07. 2025.
27. <https://www.pojmovnik.etno-institut.co.rs/z/zapisb.php>, приступљено: 23.07.2025.
28. <https://www.rts.rs/magazin/zanimljivosti/4549674/slavko-pejicic-imanje-poklon-selovava-gajde.html>, приступљено: 23.07.2025.
29. <https://www.zis.gov.rs/vesti/2024-luznicka-vurda/>, приступљено: 20.07.2025.
30. [Misija i ciljevi | Regionalna razvojna agencija JUG](#), приступљено: 18.07.20205.

СПИСАК УЧЕСНИКА СА РАДИОНИЦЕ

1. Боривоје Костов, председник удружења „Поглед са југа“
2. Владан Вељковић, општинска управа општине Бабушница
3. Далибор Јоцић, ТОО Бабушница
4. Жаклина Илић, ОШ „Светозар Марковић“
5. Марија Ристић, СШ „Вук Караџић“ са домом ученика
6. Милан Искренов, помоћник председника општине Бабушница
7. Милан Станковић, ТОО Бабушница
8. Милена Стефановић, предузетница
9. Миљан Ћирић, Лужнички извиђачки одред Бабушнице

Радионица одржана 5. јула, 2025. године у Бабушници

ОБЈАВЉИВАЊЕ И СТУПАЊЕ НА СНАГУ

На основу члана 20. став 1. тачка 6. и члана 32. став 1. тачка 4) у вези са чланом 66. став 1. и 3. Закона о локалној самоуправи („Сл. гласник РС“, бр. 129/07, 83/14 - др. закон, 101/16-др. закон и 47/18), члана 12. и члана 137. Закона о туризму („Сл. гласник РС“, бр. 17/19), члана 16. став 1. тачка 6, члана 26. став 1. тачка 5) и члана став Статута општине Бабушница у складу са Стратегијом развоја туризма Републике Србије 2016 - 2025. („Сл. гласник РС“, бр. 98/16), по прибављеном мишљењу Министарства туризма и омладине број: _____ од _____ 2023. године, Општина Бабушница донела је ПРОГРАМ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ БАБУШНИЦА СА АКЦИОНИМ ПЛАНОМ 2026-2028.